

RONOR

4-5 / 1992

EESTIROOTSLASTE
KULTUURI
SELTS

SAMFUNDET FÖR
ESTLANDSSVENSK
KULTUR

Anders Lindströmi
mälestuseks

Till minnet av
Anders Lindström

Head uut aastat, hea lugeja!

Möödas on 1992. aasta. Oli see hea või halb aasta? Eesti sai oma raha, demokraatlikult valitud riigikogu ja presidendi. Inflatsioon, mis rubla ajal hullumeelseks läks, on aegapidi, aga kindlalt vähenema hakanud. Poed on kaupa täis ja võib osta praktiliselt kõike, kui raha on. Enamasti on teda väga napilt. Napilt on raha ka riigil. See sunnib kokku tõmbama paljugi sellist, millega me harjunud oleme, mis aga siiski kõige vajalikum ei ole.

Rootsile see ei olnud hea aasta. Majanduskriis ja tööpuudus on ka rootslasi sundinud paljustki loobuma. Midagi on selles paraku ka head - see on meid rootslastega teineteisele lähendanud. Enam ei ole nii palju tunda seda rikka ja vaese sugulase vahet. Ja rootslane on hakanud eestlasest ja tema muredest paremini aru saama ega usu enam otsekohe kõike, mida tema ajaleht kirjutab. Sest siit Eesti poolt vaadatuna jääb sageli mulje, et Eestimaast kirjutatakse läbi Venemaa silmade ja soovide.

Eestirootslastele on see aasta olnud vaikssem, kui eelmised. Suursündmusi ei lase rahapuudus enam korraldada. Seda olulisem on, mida igatüüpi kohapeal ära saab teha. Selle juures on tuntav abi Rootsist loodud kodukandiühingutest.

"RONOR-ile" oli see raske aasta. Vahetada tuli trükikoda ja majanduslikult läks asi palju raskemaks. Ka kavandatud jõulunumber jooksis mitmete asjaolude tõttu üle aastavahetuse ja jõuab lugejate kätte alles uuel aastal. Ometi on meie leht senini siiski ilmunud ja seda tänu kirjasaatjatele ja tõlkijatele: Enno Turmen, Bo Olsson, Mare Luts, Lia Peet, Kullo Remme, Ivar Rütüli ja Anders Stenholm. Eelkõige tahaks aga tänada tellijaid, tänu kellele lehe väljaandmine üldse senini võimalik on olnud.

Omalt poolt püüan vähemalt selle aasta teha veel nii palju, kui jaksan, et "RONOR" ka kuuendat aastat võiks ilmuda. Aga kõik väsis ja kulub, seepärast ootan pikisilmi, et tuleks keegi, kes "RONOR-ile" värskeid tuuli tooks.

Ain Sarv

Gott Nytt År, bästa läsare!

Året 1992 är förbi. Var det ett bra eller dåligt år? Estland fick egna pengar, ett demokratiskt valt parlament och en demokratiskt vald president. Inflationen, som under rubeltiden blev alldeles vansinnig, har börjat minska, sakta men säkert. Affärer är fyllda med varor och man kan köpa praktiskt taget allt - om man har pengar. Oftast är det dock ont om pengar. Även staten har ont om pengar. Detta tvingar oss att skära ner mycket av det som vi varit vana vid men som inte hör till det allra nödvändigaste.

För Sverige var det inget bra år. Den ekonomiska krisen och arbetslösheten har tvingat även svenskarna att avstå från mycket. Det finns emellertid också något gott i det - det har minskat avståndet mellan oss och svenskar. Man förmimmer inte längre så mycket av förhållandet mellan en rikeman och den fattiga släktingen. Och svensken har börjat att bättre förstå esten och hans bekymmer, och tror inte längre allt det som hans tidning skriver. För om man ser från estniskt håll, så får man ofta ett intryck att man ofta skriver om Estland genom ryska ögon med hänsyn till Rysslands önskemål.

För estlandssvenskarna var förra året mindre livligt än de föregående. Penningbristen tillåter inte mera att ordna några storevenemang. Desto viktigare blir således det som var och en kan göra direkt på platsen. Därvid har hjälpen från de hembygdsföreningar som bildats i Sverige, varit kännbar.

För RONOR var det ett svårt år. Vi fick byta tryckeri och den ekonomiska biten blev mycket svårare. Även det planerade julnumret sköts på grund av olika omständigheter upp över årsskiftet och när läsarna först under det nya året. Trots allt har vår tidning ändå fortsatt att komma ut hitills och detta i mångt och mycket tack vare våra korrespondenter och översättare Enno Turmen, Bo Olsson, Mare Luts, Lia Peet, Kullo Remme, Ivar Rütüli och Anders Stenholm. Men framförallt skulle jag vilja tacka våra prenumeranter - det är tack vare dem som utgivningen hitills varit möjlig.

För min egen del försöker jag också i år göra så mycket som jag orkar för att RONOR:s sjätte årgång skall komma ut. Men allting och alla blir trötta och utnöta, därför väntar jag otåligt på att någon skulle komma och föra med sig friska vindar till RONOR.

Ain Sarv

Eestirootslaste Kultuuri

Seltsi

aastakoosolek

toimub

laupäeval 3. aprillil

Haapsalus

Koht ja kellaaeg selguvad hiljem.

Årsmötet

av Samfundet för

Estlandssvensk Kultur

hålls

lördagen den 3 april

i Hapsal

Adress och exakt tidpunkt uppges senare.

Anders Lindström

5.1.1908 - 7.12.1992

Anders Lindström sündis Vormsil Fällarna külas Simase talus. Vanemad olid talupidajad. Isa Johan Lindström (1886-1964) oli tulnud väimheks Kärrsletti külast, ema oli talutütar Agneta, neiu põlvenimega Glad (1889-1961).

Peresse sündis kümme last, neist üks poeg ja üks tütar surid noorelt. Anders oli pere vanim laps.

Vanemad tegid talus kõvasti tööd, et suurt lasteperet kasvatada ja koolitada. Eriti ema Agneta tegi kõik, et lapsed saaksid korraliku hariduse. Pärast rootsikeelset algkooli jätkas Anders kooliteed Haapsalus, kus sel ajal kahjuks veel rootsi gümnaasiumi ei olnud. Seejärel läks ta Rootsi Karlstadi Õpetajate Seminari, kus ta 1930.a. sai kooliõpetaja kutse. Värske õpetajana töötas ta esialgu Vihterpalu koolis, siis 1931/32 õppeaastal Pürksi Rahvaülikoolis ja põllumajanduskoolis. 1932. aastal sai temast Kurkse rootsi eraalgkooli juhataja Harjumaal Kloostri vallas. Pärast valdade reformi 1939 sai valla nimeks Padise.

Haridusselts Svenska Odlingens Vänner oli juba oma esimesel tegevusaastal 1909 asutanud Kurksesse kooli rootsluse säilitamiseks selles piirkonnas. Koolis on õpetanud mitmed eestirootsi algkooliõpetajad - hilisem eestirootslaste rahvusekretär Nikolaus Blees, Joel Nyman, Arvid Nyman ja teisi. Anders Lindström oli kooli

Anders Lindström var född på Simas gård i Fällarna by på Ormsö. Hans föräldrar var bönder. Fadern Johan Lindström (1886-1864) hade kommit från Kärrslet by och gift sig med hemmansägarens dotter Agneta Glad (1889-1961).

I familjen föddes tio barn, av vilka en son och en dotter dog som unga. Anders var äldst i syskonskaran.

Föräldrarna fick slita hårt för att föda upp den stora barnaskaran och ge dem skolutbildning. I synnerhet var mor Agneta mån om att alla barn skulle få ordentlig utbildning. Efter den svenska grundskolan fortsatte Anders sin skolgång i Haapsal, där man på den tiden inte hade något svenskt gymnasium. Därefter gick han i folkskoleseminarium i Karlstad, där han 1930 fick lärardiplom. Som ung lärare arbetade han först i Vippal skola, därefter under läsåret 1931/32 i Birkas folkhögskola och lantbruksskola. 1932 blev han skolföreståndare för svenska privatskolan i Korkis by i Kloster kommun. Efter kommunreformen 1939 blev kommunens namn Padis.

Folkbildningsföreningen Svenska Odlingens Vänner hade redan under sitt första verksamhetsår 1909 grundat en skola i Korkis för att bevara svenskheten där. I denna skola hade undervisat flera estlandssvenska grundskolelärare såsom estlandssvenskarnas nationalsekreterare Nikolaus Blees, Joel Nyman, Arvid Nyman, och andra.

juhataja kuni sõja puhkemiseni ja pidi nägema ka seda, kuidas Eestimaa vallutanud uued võimud kogu koolitöö kommunistliku propaganda vaimus ümber korraldasid.

Tuli mobilisatsioon ja ka Anders Lindström viidi kaasa. Maha jäi noor naine ja paarikuine poeg. Mobilisatsioonitööd oli väga raske. Rootslasi kui "kahtlasi" rindele ei viidud. Nad viidi tagalasse töölaagritesse metsa- ja ehitustöödele. Raske töö, vilets toit ja napid rõivad viisid mehi massiliselt hauda. Andersi päästis see, et ta oli väikese söömaga ja ei suitsetanud. Nii sai ta oma tubaka leiva vastu vahetada.

Alles eesti rahvusväcosade loomisel võeti sinna ka rootslasi. Andersist sai sanitaride instruktor ja tema sõjateed viis kuni Saaremaani. Ta ise on öelnud, et pole sõjas ühtegi inimest tapnud, aga sidunud on nii eestlasi, venelasi kui ka sakslasi. 1944.a. sügisel sai Anders Saaremaal väga raskelt haavata ja pidi poolteist aastat haiglas olema.

Kui ta haiglast tuli, oli endine elu lõhutud. Andersi naine oli koos pojaga läinud Rootsi, seal uuesti abiellunud ja Kanadasse siirdunud. Kurksi rootsi kool oli suletud. Tuli alustada uut elu.

Anders kui õppinud koolimees kutsuti Tuhala kooli direktoriks. Seal sai ta jälle oma südamelähedast tööd teha ja tema õpilased Tuhalast meenutavad teda siiani kui oma parimat õpetajat. Tuhalas tuli Andersi elu ka kooliõpetaja Hilja-Kai Karmo-Rõigas, kellelt sõda viis mehe ja jättis ta kahe väikese pojaga üksi. Temast sai Andersi elukaaslane ja Andersist tema poegadele uus isa. Tuhala koolis töötas Anders kuni pensionileminckuni aastal 1968.

Ka pensionieas ei jäänud Anders niisama istuma. Ta hakkas koguma materjali kodusaare Vormsi ajaloo kohta ja koostas sellest mahuka käsikirja, mis kahjuks senini trükkimata. Lahkelt andis ta nõu teistele huvilistele ja jagas nendega kõike, mida teadis.

Kui 1988. aastal asutati Eestirootslaste Kultuuri Selts, valiti Anders Lindström seltsi auliikmeks.

Anders Lindströmi pole enam. Meile on jäänud aga mälestus temast kui armsast õpetajast ja rootsluse kandjast Eestimaal.

Hugo Mickelin ja Ain Sarv

Anders Linström var skolans föreståndare fram till krigsutbrottet och han fick också uppleva det hur den nya makten som hade erövrat Estland, omorganiserade allt skolarbete i en anda av kommunistisk propaganda.

Så kom mobiliseringen och även Anders Lindström fördes med. Den unga hustrun med en son som var ett par månader gammal fick lämnas kvar. De tvångsmobiliserades liv var ytterst svårt. Svenskar som betraktades som "opålitliga" togs inte till frontlinjen. I stället fördes de till arbetsläger och skogsarbete. Det tunga arbetet, dålig mat och bristfälliga kläder ledde till att de flesta dukade under. Anders klarade sig tack vare att han åt lite och var ickerökare. Så kunde han byta sin tobaksranson mot bröd.

Först efter det att estniska nationella förband hade börjat bildas fick också några svenskar vara med i armén. Anders blev instruktör för sjukvårdare och krigets bana förde honom ända till Ösel. Han har själv sagt att han inte hade dödat någon i kriget men att han däremot hade fått göra förband åt såväl ester som ryssar och tyskar. På hösten 1944 blev Anders mycket svårt sårad och fick i ett och ett halvt år ligga på sjukhus.

När han återvände från sjukhuset, var hans förra liv förstört. Hans hustru hade tillsammans med sonen begett sig till Sverige, gift om sig och fortsatt till Kanada. Det gällde att börja från början igen.

Som skolman bjöds Anders arbete som rektor för Tuhala skola i Harrien. Där kunde han åter ägna sig åt sitt älskade arbete. Och hans elever från tiden i Tuhala talar fortfarande om honom som om sin allra bästa lärare. I Tuhala kom i hans liv också läraren Hilja-Kai Karmo-Rõigas, som genom kriget hade berövats av sin man och lämnats ensam med två små söner. Hon blev Anders hustru och Anders blev den nye fadern åt hennes söner. I Tuhala skola arbetade Anders fram till pensioneringen 1968.

Inte heller som pensionär satt Anders sysslolös. Han började saml material om sin hemö - Ormsö - och sammanställde ett digert manus som tyvärr inte blivit tryckt än. Han var också vänlig och ställde upp med råd och rekommendationer och delade med sig av allt vad han visste och kunde.

När Samfundet för Estlandssvensk Kultur grundades år 1988, valdes Anders Lindström till dess hedersledamot.

Anders Lindström har gått bort. Men vi har kvar ett minne av honom som en omtyckt och älskad lärare och som bärare av svenskheten i Estland.

Hugo Mickelin och Ain Sarv

Mälupilte Anders Lindströmi elukäigust

Hugo Mickelin

Anders Lindström oli Fällarna küla Simase talu pere vanim laps.

Andersi ema Agneta oli väga agar "kaasas olema" ja mälestuseset üle andma, kui Vormsil kõrgemaid külalisi tuli. Ta sõitis ka Narva, praeguse Rootsi kuninga isa, tookordne prints Gustaf Adolf 18. oktoobril 1936 avas pidulikult Rootsi kuninga Karl XII mälestussamba Narva lähisel Härmamäel, kus kuningas oli 20.novembril 1700.a. saavutanud võidu venelaste üle. Ka siis, kui Eesti tookordne peaminister Karl Eenpalu 14.augustil 1939.a. esmakordselt pidulikult Vormsit külastas, oli Andersi ema Agneta kiriku ees "vormsi tekki" üle andmas.

Olen Andersist viis aastat noorem ja mäletan, et peale algkooli lõpetamist Vormsil õppis ta Haapsalus. Mäletan seda seetõttu, et hobuvankrid tõid reisijaid teistest Vormsi küladest minu koduküla Sviby sadamasse. Selle asemel, et ise trampida 5-6 km Svibyst Hullo kooli, passisin voorimeeste tagasisõitu sadamast ja olin tihti Andersi ema vankril, kui ta oli viinud Andersi sadamasse.

Aastad veeresid, igapäev oli oma kooliskäik. Andersist oli saanud Karlstadi Kuningliku Seminari õpilane Rootsis, kus ta sai kooliõpetaja kutse. Värske õpetajana töötas ta esialgu Vihterpalu koolis, siis Pürksi Rahvaülikoolis ja põllumajanduskoolis. 1932. aastal sai temast Kurkse rootsi eraalgkooli juhataja.

Muidugi hakkas Kurkse koolis peadgoogiline uuendus, kui sinna saabus "rootsi diplomiga" Anders Lindström. Sellest on rääkinud juba manalasse varisenud ja praegu elavad Andersi Lindströmi õpilased Rootsis. Saatus tahtis nii, et üks tema õpilasi Armilde on minu abikaasa aastast 1945.

Paar aastat peale koolijuhtimise ülevõtmist viis Anders oma koolipere ekskursioonile Vormsi, oma sünnikohta. Õõbiti vanas koolimajas, mis asus Hermase talumaja ja Thomas Fribergi elumaja, praeguse vallamaja vahel. Uus ja praegune Hullo koolimaja sai "peaaegu" valmis 1937.a. Anders jalutas Kurkse kooliõpilastega Hullost oma sünnikülla Fällarnasse, kus ema Agneta kostitas küllatunuid Vormsi toiduresepti järgi.

1937.a. suvel korraldasime esimesed eestirootslaste spordipäevad Rosta külas Riguldis. Olin korraldustoimkonna sekretär ja mäletan, kuidas ootasime Kurkse sport-

Minnesbilder av Anders Lindströms levnadsbana

av Hugo Mickelin

Anders Lindström var äldsta barnet på Simas gård i Fällarna by.

Hans mamma Agneta var alltid beredd "å vara med" och överlämna minnesgåvor när det kom höga gäster till Ormsö. Hon åkte också till Narva för att närvara vid avtäckningen av monumentet över Karl XII i Härgmäe i närheten av Narva den 18 oktober 1936. Anders mamma var likaså med om att överlämna "ormse täcket" när dåvarande premiärminister Karl Eenpalu den 14 augusti 1939 avlade ett första högtidligt besök på Ormsö.

Jag är fem år yngre än Anders och minns att efter folkskolan studerade han i Hapsal. Jag minns det därför att det var med häst som man på den tiden transporterade resenärer till Sviby hamn. I stället för att traska alla de fem kilometrarna från Sviby till skolan i Hullo, passade jag på en skjuts från hamnen och det hände ofta att jag fick skjuts av Anders mamma efter det att hon hade kört honom till hamnen.

Åren gick och var och en hade sin egen skolbana. Anders hade blivit elev vid folkskoleseminariet i Karlstad där han fick lärardiplom. Som nybakad lärare blev han först anställd i Vippal skola, senare i Birkas folkhögskola och lantbruksskola. 1932 blev han skolföreståndare för svenska privatskolan i Korkis.

Det var helt naturligt att i Korkis skola påbörjades en pedagogisk förnyelse när "svenskdiplomerade" Anders Lindström kom dit. Om detta har berättat Anders Lindströms bortgångna och än i dag levande elever i Sverige. Ödet ville också att en av hans elever, Armilde blev min hustru.

Efter ett par år som skolföreståndare tog Anders sina elever med på en studieresa till Ormsö, sin födelseort. Man övernattade i den gamla skolan, som låg mellan Hermas gård och Thomas Fribergs boningshus, nuvarande kommunalhuset. Det nya skolhuset, som används också i dag, färdigbyggdes 1937. Anders vandrade till fots med sina elever från Hullo till Fällarna, där hans mamma Agneta bjöd gästerna på mat som hade lagats efter lokalt recept.

1937 arrangerade vi de första estlandssvenska idrottsdagarna i Rosta by i Rickul. Jag var medlem i organisationsnämnden och minns hur vi väntade på Korkis

lasi, kes viimaks Andersiga eesotsas paadiga saabusid. Seekord oli mul esimene kohtumine Andersiga täiseas. Veidi hiljem nägin teda veel Tallinn-Haapsalu rongis. Anders läks maha Vasalemma jaamas ja siirdus Kurkse poole.

Meie kodumaale tulid Teise Maailmasõjaga rasked ajad. Tuli mobilisatsioon ja Anders viidi kaasa, kui tema poeg oli vaid paar kuud vana.

Kui suurem osa Kurkse rahvast mootorlaev "Juhani" pardal 31. augustil 1944 Stockholmi saabus, oli nende hulgas ka Andersi abikaasa Selma Erika ja nende poeg Per. Ema ja poeg rändasid hiljem Kanadasse, ema uue perekonnanimega Noormägi.

Anders oli nende väheste hulgas, kes sõjast eluga tagasi tulid. Tema endine kodu oli kadunud ja Anders asutas uue kodu ning jätkas pedagoogilist tööd Tallinnas. Juhuslikult minu abikaasa õde Herta kohates sai ta teada, et olen abiellus tema endise õpilasega. Herta vahendas siis ja ka hiljem Andersi tervitusi. Esimeses tervituses palus Anders meid kallistada tema poega Peri. Muidugi ei teadnud me siis, et teda pole enam Rootsis.

Tänavu septembris oli mul viimane kord Andersit õhtuvidevikus kohata tema koduõuel Tallinnas Luite tänavas. Anders tuletas väljanägemiselt mulle meelde oma isa Johanit, kellele anti üle 78 eluaasta.

Anders Lindströmi endised õpilased Kurkse koolist ja tema nooruspõlve sõbrad saatsid minu kaudu südamlikke tervitusi Andersi juubeliks, nüüd on neist saanud järele hüüe ja tänusõnad Andersi mälestuseks.

idrottare, som anlände till sist med båt och med Anders i spetsen. Detta var mitt första möte med Anders som vuxen. Lite senare såg jag honom på tåget Reval-Hapsal. Anders steg av i Vasalemma och begav sig därifrån till Korkis.

Med andra världskriget kom svåra tider till vårt land. Det blev mobilisering och Anders fördes med när hans son var bara ett par månader gammal.

När större delen av Korkis folk ombord på motorskeppet Juhan den 31 augusti 1944 anlände till Stockholm, fanns också Anders hustru Selma-Erika och deras son Per med. Mor och son vandrade sedan vidare till Kanada och moderns nya namn är Noormägi.

Anders var en av de få, som återvände från kriget med livet i behåll. Hans förra hem var förstört och Anders skapade sig ett nytt hem och fortsatte sitt lärararbete i en estnisk skola. När han av en slump råkade min svägerska Herta fick han till sin förvåning veta att jag var gift med en av hans f.d. elever. Herta förmedlade den gången liksom senare hälsningar från Anders. I sin första hälsning bad Anders oss att ge en kram till hans son Per. Givetvis visste vi då inte att han inte längre fanns i Sverige.

I september i år träffade jag Anders för sista gången i skymningen på gårdsplanen i Tallinn på Luite-gatan. Anders utscende påminde mig om hans fader Johan som hade unnats drygt 78 år.

Anders Lindströms f.d. elever och hans ungdomsvänner skickade genom mig varma hälsningar till Anders på hans jubileum, nu har det blivit till en dödsruna och tacksägelse till Anders minne.

Anders Lindström oma koolilastega Kurkse koolis 1933/34 õppeaastal.

Anders Lindström med Korkis skolbarn läsåret 1933/34.

Vormsist ja vormslastest

Anders Lindström, Salt-Simas

*Anders Lindström oli usin koduloolane ja korjas üles kõik kil-
lud, mis ta raamatuist ja ajakirjandusest Vormsi kohta leidis.
Kogutud materjali ja oma mälestuste põhjal seadis ta kokku
põhjaliku 200-leheküljelise käsikirja kodusaares ajaloo- ja ajaloo-
teadusliku uurimusega "Vormsi ajalugu". Sellest on tõsiselt
kahju, sest tööd olid adresseeritud erinevatele lugejatele ja nii
jäid nüüd kõik loodetust ilma.*

Anders kirjutab ise:

*"See töö, kuigi selles on kasutatud autoriteetseid allikaid
ja isiklike läbielamusi ja kaasalöömise, ei ole mõeldud
allikaks tulevastele ajaloolastele, vaid teadmiseks noortele
ja meenutamiseks vanematele ... Samuti tahab see anda
selgitusi turistidele ja praegustele vormslastele nende
varemete kohta, mis nad leiavad maetuna ja peidetuna
Vormsi saare lopsaka roheluse alla."*

*Praeguste vormslasteni on Andersi töö siiski mingil määral
jõudnud, sest paar eksemplari paljundatud käsikirja on perest
peresse rännanud ja läbi loetud. Andersi mälestuseks aval-
dame ühe lõigu käsikirjast ja loodame, et see kord siiski tervi-
kuna trükivalgust näeb. Lõigu valisime aga põllupidamisest, et
nüüd jälle talupidajateks hakkajatel oleks eeskujuga ja
mõitlemisainet.*

* * *

Põld, kuigi vaid 18% saare üldpinnast, oli vormslaste pea-
mine toitja. Maad oli vähe, seetõttu olid Vormsi talud
väikesed. Pooled taludest olid 20 ha ja väiksemad. Üks
viieendik oli üle 30 ha ja umbes 30% oli 20-30 ha. Tera-
vilja oli napilt, sest jaanipäevacelne kuiv tegi tihti suvivil-
jadele kurja. Kasvatati palju hea kvaliteediga kartuleid,
mida müüdi Rootsi ja Soome. Põllul valitses n.n. "nööri-
maa" süsteem: maa oli jaotatud kitsasteks nõrsirgeteks
põldudeks. Pikkus võis ulatuda kilomeetriteni, laius oli aga
10-15 m. Jagamisel oli püütud igale talule anda ühesuguse
viljakusega maad, seepärast need ribad. Kogu põld oli
piiratud taraga. Iga peremees ehitas tara oma põllu otsale
ja kus seda põhimõtet ei saanud rakendada, jagati tara ehi-
tamine võrdseteks osadeks.

Et vormslasel oli põldu vähe, tuli seda hästi harida ja
hooldada. Umbrohutõrje oli püüdlik ja tõhus. Must kesa
oli tõesti must, sest kevadel künti seda adraga ja suvel
hariti korduvalt äkkega. Kasutusel oli kolmeväljasüsteem:
talivil, kesa ja suvivil - kartul. Sellest raamist ei võinud
ükski peremees end välja murda. Küla rukkipeõllul ei
saanud kasvatada teist kultuuri.

Om Ormsö och ormsöbor

av Anders Lindström, Salt-Simas

*Anders Lindström var en flitig hemhygdsforskare som samlade
ihop åtskilligt kunskapsstoff om Ormsö från böcker och tid-
skrifter. På basis av det hopsamlade materialet och de egna
minnena sammanställde han ett utförligt 200-sidigt manu-
skript om hemöns historia. På grund av att det kolliderade i
förlaget med ett annat manus inom samma gebit från Efraim
Joel Dahl, som skrev "Ormsö historia" ur språk- och historie-
forsknings perspektiv, kom ingetdera av dessa verk att utgivas i
tryck. Det var verkligen synd, ty innehållet vände sig till olika
kategorier av läsare som nu alla blivit lottlösa.*

Anders skrev själv:

*"Även om jag använt mig av auktoritativa källor och
egna upplevelser och hägkomster, är detta arbete ej ämnat
att vara en källa för framtida historieforskare utan en
tankeställare för våra ungdomar och en erinran för de
gamla ... Samtidigt vill det kasta ljus över de lämningar
som turister och dagens ormsöbor finner gömda under
öns yppiga grönska."*

*I någon mån har Anders' arbete ändå nått dagens ormsö-
bor, ty ett par kopior av manuskriptet har vandrat från familj
till familj och studerats. Som ett minne av Anders publicerar vi
här ett utdrag ur hans manuskript och hoppas att det kanske i
framtiden kommer att tryckas i sin helhet. Vi valde ett avsnitt
från jordbruket som kunde tjäna som föredöme åt de nytill-
trädande bönderna och stämma dem till eftertanke.*

* * *

Åkern, ehuru blott 18 % av öns yta, var ormsöbons hu-
vudsakliga inkomstkälla. Det var ont om jord, och därför
var bondgårdarna på Ormsö små. Hälften av gårdarna dis-
ponerade 20 ha eller mindre. En femtedel förfogade över
30 ha och omkring 30 % hade 20-30 ha. Det rädde knapp-
het på säd, ty försommartorkan gick hårt åt vårsädden.
Man odlade potatis av god kvalitet, som salufördes i
Sverige och Finland. Åkerjorden var indelad i smala,
snörräta tegar. Längden på tegarna kunde uppgå till en
kilometer medan bredden blott var 10 - 15 m. Vid för-
delningen av jorden hade man velat tilldela varje bond-
gård åkermark av likvärdig bördighet, därav dessa remsor.
All åkermark var inhägnad. Varje bonde uppförde stängsel
vid ändan av sin teg och i de fall, då detta ej lät sig göras,
delades stängselgöromålen upp i proportionella delar.

Eftersom ormsöbon ägde lite åkerjord fick han odla
och sköta den med stor omsorg. Ogräskämpningen var
betungande men framgångsrik. Den svarta trädan var
verkligen svart, ty på våren plöjde man den med årder och
på sommaren harvades den upprepade gånger. Man
använde sig av ett treårigt växelbrukssystem: höstsäd,
träda och vårsäd, potatis. Ur denna brukningsmetod kunde
ingen bonde bryta sig ut. På byns rågåker kunde ingen
annan gröda odlas.

Kuna põllud olid jaotatud võrdselt, võis arvata, et kõik talud ühe küla piires olid ühesuurused. Nii see siiski ei olnud. Mõned taluperemehed suurendasid oma maad sellega, et tegid oma metsast alct. Nii tekkinu põllulappe, mis taraga piiratud, nimetati "sve" (rootsi keeles - *svedjeland* - 'alemaa'). Mõnel talul oli neid mitu, see olenes peremeeeste töökusest, aga ka nende omavolist. Juhtus, et mõni mees piiras taraga parema tüki ühismaast ja nimetas selle omaks. Nii oli tekkinud mõnigi suurem talu.

"Sveades" kasvatati kanepit, lina, ube ja herneid. Kapsad kasvatati küla ühises kapsaaias. See asus tavaliselt niiskes kohas ja igal talul olid seal oma kapsapeenrad. Kui oli vähegi sobivat maad, rajati kapsaaed küla keskele. Nii oli mitmes kohas, nagu Svibys, Saxbys ja Kärrslättis.

Vormsi külad uppusid rohelusse: saared ja kased, pihlakad, toomingad ja sirelid, kuid peamiselt õunapuud. Paljud neist olid küll vähese väärtusega, siiski oli õunu, mis läksid ekspordiks. Sortide nimetused olid ununenud ja seoses sellega on huvitav meenutada järgmist juhust. Kümmeaastat enne viimast sõda hakkasid meie aednikud oma aedadesse uudissordina istutama rootsi õunsorti "Åkerö". Kui noored puud kandma hakkasid, selgus, et seda sorti õunu kasvas Vormsis juba aasta kümneid ja kuigi puud olid juba vanad, kandsid nad siiski head saaki. Pomoloog Otto Kramer hindas neid kui tüüpilist "Åkeröd". Pärnipuid kasvas Vormsis vähe, kuid kirsse, ploome ja kreeke leidus kõikjal.

Heinamaad olid samuti jagatud tükkideks ja taraga piiratud. Tükk oli enamasti kuus niidukaart lai ja kuni kilomeeter pikk, neid oli talul mitukümmend. Põldude piirid olid sügavate vagude ja piirikividega tähistatud, heinamaade piiride leidmine oli aga raskem. Piiritülisid Vormsis ei olnud.

Selliseid heinamaid nagu Vormsis, ei leidunud mujal peale Hiiu- ja Saaremaa. Suur osa neist, nimelt kõrgemad heinamaad, meenutasid parke ja neid nimetatigi parkheinamaadeks. Nende ilu on inspireerinud luuletajaid ja luuletus "Hullo heinamaad" on ilmunud rootsi ajakirjanduses. Selle ilu oli loonud vormslaste töö ja hool. Igal kevadel, kui kased said "hiirekõrvad", algas heinamaade puhastamine. Sellele tööle rivistati kergem tööjõud - naised, lapsed ja vanakesed heinamaale ritta. Koos liiguti edasi ja korjati kõik kuivanud ja mahalangenud oksad kokku, lehed aga riisuti hunnikusse. Kogu praht koguti piiripealseisse pöösaisse ja see tähistas ka heinamaa piiri. Osa lehti viidi koju loomadele allapanuks või otse põllule väetiseks. Igal sügisel langetati suuremad kuivanud puud ja harvendati pöösad. Peenemad oksad tehti lammastele lehisteks, jämedamad - pliidipuudeks, puud aga leivaahju kütteks. Enamik talvisest küttest saadi heina- ja karjamaa puhastusraiest. Vähemalt aastane küte pidi talus ees seisma.

Eftersom åkerjorden var proportionellt fördelad, kunde man tro, att alla bondgårdar inom en bys gränser var lika stora. Så var det nu inte. Några bönder utökade sin areal genom svedjebbruk. De inhägnade åkerlappar, som uppkom på detta sätt, kallades för "sve" (på rikssvenska - *svedjeland*). Några gårdar hade många sådana lyckor beroende på ägarnas idoghet men också på deras självrådighet. Det förekom att någon inhägnade ett stycke allmanning och betraktade det som sin egendom. På så vis uppkom en och annan större bondgård.

På svedjelanden odlade man hampa, lin, bönor och ärter. Kål odlades i byns gemensamma kålgård. Den låg vanligtvis på ett låglänt ställe, och där hade varje gård en egen odlingslott. Om marken var någorlunda lämplig så anlade man kålgården mitt i byn. Så hade skett i många byar bl.a. Sviby, Saxby och Kärrslätt.

Byarna på Ormsö var inhöjlja i lummig grönska: ask och björk, rönn, hägg och syren - men framför allt äppelträd. Många av äppelsorterna var väl av ringa värde, men det fanns äpplen som gick på export. Sortnamnen hade fallit i glömska, och i samband med detta är det intressant att erinra sig följande episod. Något tiotal år före det sista kriget började några trädgårdsodlare plantera en som de trodde ny svensk äppelsort "Åkerö" i sina trädgårdar. Men när de nya träderna började bära frukt visade det sig, att den äppelsorten redan hade funnits på Ormsö i något tiotal år. Fastän träderna var gamla gav de fortfarande en god årlig skörd. Pomologen Otto Kramer klassificerade sorten som typisk "Åkerö". Pärnträd var ej så vanliga på Ormsö, men körsbärs-, plommon- och krikonträd fanns det gott om.

Också ängsmarken var uppstyckad och inhägnad. Varje bit hade vanligen en bredd på sex slättersträngar och en längd på upp till en kilometer. Varje gård hade flera sådana bitar. Medan åkrarnas gränslinjer var markerade med djupa fåror och gränsstenar var ängslotternas skiljelinjer svårare att upptäcka. Dock förekom inga gränstvister på Ormsö.

Lövängar av Ormsö-typ fanns ej på andra ställen förutom på Dagö och Ösel. Många av dem, framför allt de högre belägna, påminne om parker, och de kallades också ibland för parkängar. Deras skönhet har inspirerat poeter. Dikten "Hullo lövängar" har kunnat läsas i svensk press. Skönheten var resultat av örmsöbons arbete och hävd. Varje vår, då björkarna hade fått "musöron", började fagningen av lövängarna. Detta arbete utfördes av gårdens lättare arbetskraft - kvinnor, barn och åldringar, som fick gå i bredd och plocka upp alla torra och nedfallna grenar. Löven räfsades ihop i högar, och allt avfall lades i gränslinjens buskar för att markera lottens gränser. En del löv fraktade man hem där det användes som strö åt kreaturen eller gödning på åkern. Varje höst fällde man större torra träd och gallrade bland buskarna. De tunnare grenarna från lövtakten användes som foder åt fåren, de något grövre blev bränsle i spisen och de tjocka användes

Korralikke karjamaid oli Vormsis vähe. Üksikutel küladel olid taraga piiratud maad, kuhu võis karja sööma saata. Külatänav, mets, mereäärsed alad ja ühismaad olid loomade peamised karjamaad. Naaberkülade karja cemaalhoidmiseks oli küla kogu maavaldu taraga piiratud. Kevadel, kui rohi tärkas, acti loomad tänavale. Kui lähem ümbrus paljaks söödud, saadeti nad kaugemale. Lüpsilehmad toodi igal õhtul koju ja neile anti lisaööta. Noorkari ja lambad võisid kogu suve oma tahtmist mööda metsas hulkuda. Hilissügisel võis metsas tihti kohata inimesi, kes otsisid oma mullikaid ja lambaid. Riigimetsas, kus alustati uute kultuuride rajamist, tegi selline karjatamine suurt kahju. Loomade kinnipidamisega või rahatrahvidega hirmutades püüti metsa kaitsta, kuid tulemusteta. Metsavaht ajas paarsada lammast tarandikku ja saatis küladesse käsu, et lambad välja lunastataks, aga keegi ei tulnud. Kui näljaste ja januste loomade protest muutus väljakannatamatuks, ütles metsavahti närv üles ja ta vabastas kogu karja. Nii södis metsavaht kogu suve lammastega ja see oli tema peamine töö.

Kui algas heinatöö, ei olnud aega ka enam lüpsilehmi karjatada ja vahel läksid needki omapääd "suvitama". Kui hein tehtud ja ädal pisut kasvanud, saadeti lüpsilehmad heinamaale. Lehmade piimaand tõi märgatavalt ja tekkis piima ülejääk. Seda arvestas keegi isand Annok ja asutas kahekümnendate aastate keskpaiku mõisas meierei. Asi oli uudne ja esimesel aastal oli sellel piima läbitöötamiseks küllalt. Perenaised rõõmustasid ilusa taskuraha üle. Järgmise aasta suvel algasid pahandused - tekkisid perekonnatülid. Perenaistel oli piimaraha meeldima hakanud ja nad püüdsid viia meiereisse kogu talu piima. Mehed, kes olid harjunud tarvitama palju piima, eriti suvel, ei leppinud lõssiga. Nad nõudsid piima ja lõpuks saidki, meier aga oli sunnitud oma ettevõtte sulgema ja nii olid piima realiseerimise võimalused Vormsis kadunud. Ka hiljem ei püüdnud keegi seda katset korrata, sest Vormsis puudus elekter ja masinad tuli käsitsi tööle panna.

Kuigi vormslane niitis hoolega oma heinamaad, "käis vikatiga üle" nii võsa, teepeenrad kui kraavikalda, kollitas teda ikkagi heina vähesus. Sectõttu oli Vormsi talu kari väike. Rohkem kui pooltal taludest oli 2-3 lehma. Karjamaade nappust võib illustreerida Saxby küla olukord: mõisast renditud karjamaa asus külast ligi viis kilomeetrit cemaal. Kuival suvel, kui Saxby maa-alade rohi närbus, viidi ka lüpsikari igal hommikul karjamaale ja õhtul toodi koju tagasi. Võib arvata, kuidas kümnekilomeetrine matk mõjus piimaannile.

Sigu kasvatati ikka kaks, üks oma tarbeks ja teine müügiks. Liha viidi Haapsalu lihunikudele või suitsutati see ja müüdi laevameestele, kes viisid suitsuliha Rootsi või Soome. See eksport oli siiski väga tagasihoidlik.

till uppvärmning av bakugnen. Större delen av vinterns bränslebehov fick man täckt genom avverkning på ängs- och betesmark. Gården skulle ha åtminstone ett års bränsleförråd i reserv.

Ordentliga betesmarker var det ont om på Ormsö. Enstaka byar ägde inhägnade områden dit de kunde driva sin boskap på bete. Bygatan, skogen, strandkanten och samfälligheten var annars kreaturens huvudsakliga bete. För att utestänga grannbyns boskap var bysamhällets ägor omgivna av stängsel. På våren, då gräset började växa, drev man ut kreaturen på gatan. När det näraliggande området var avbetat, förflyttades djuren längre bort. Mjölkkorna togs hem varje kväll; då fick de också tilläggfoder. Ungdjuren och fåren kunde under hela sommaren få ströva fritt omkring i skogen. På senhösten kunde man ofta möta människor i skogen som var ute och letade efter sina kvigor och får. I kronoskogen, där man hade börjat med nyplantering av träd, gjorde denna betesordning stor skada. Genom att fånga in djuren och hota ägarna med böter, försökte man skydda skogen, men förgäves. Skogvaktaren stängde in ett parhundra får i ett stängsel och anmodade byborna att komma och lösa ut dem, men ingen kom. När de hungriga och törstiga djurens protest blev olidlig, svek skogvaktarens nerver, och han befriade hela hjorden. På detta sätt krigade skogvaktaren hela sommaren med fåren. De sysselsatte honom över hövan. När höbärgningen kom fanns ej tid till passning av mjölkkor, varför också de ibland skaffade sig lite "sommarnöje" på eget bevåg.

När höet var bärgat och gräsväxten åter kommit igång, skickade man mjölkkorna ut på ängen. Mjolkproduktionen ökade påtagligt, och ett mjölköverskott uppstod. Med anledning av detta startade en herr Annok i mitten på tjugutalet ett mejeri på godset. Detta var en nyhet, och under det första året fick mejeriet tillräckligt med mjölk för sitt behov. Husmödrarna glädde sig åt de välkomna fickpengarna. Men på sommaren nästa år började trasslet - familjestrider uppstod. Husmödrarna hade fått smak på mjölkpengarna och ville leverera all mjölk från gården till mejeriet. Männen, som var vana att dricka mycket mjölk, isynnerhet på sommaren, nöjde sig inte med skummjölk. De krävde helmjölk, vilket de också fick till slut, men mejeristen var tvungen att stänga sitt företag. Därmed försvann möjligheten att saluföra mjölk på Ormsö. Ej heller senare försökte någon upprepa detta försök, ty Ormsö saknade elektricitet och maskinerna fick dras för hand.

Även om ormsöbon slog sina ängar med omsorg och "gick med lien över" såväl snår, vägrenar och dikeskanter, så stod alltid bristen på hö som ett hotande spöke framför honom. Därför var ormsögårdens kreatursbestånd litet. Mer än halva antalet gårdar hade blott 2-3 kor. Bristen på betesmark kan illustreras med förhållandena i byn Saxby. Betesmarken, som var utarrenderad av hovet, låg närmare fem kilometer från byn. Under torra somrar, då gräset vissnade i byns närhet, fick man varje morgon föra mjölkkorna till denna avlägsna betesmark och hämta dem

Lammastel oli vormslaste karjakasvatusest lähtis osa. Leidus ju Vormsis palju kõrgeid kadakasi karjamaid, kus ainult lambad leidsid endale toitu. Lambaheinale tehti lisaks lehisid: peenemad oksad koos lehtedega seoti kubudesse ja kuivatati varjulises kohas. Hoolas peremees püüdis teha laudaperioodi iga päeva jaoks ühe kubu. Öhtul pandi see lammastele ette ja hommikul korjati paljakssöödud oksad kokku. Need kasutati ahjukütteks.

Kodus kedratud villasest lõngast kudusid naised kindaid, sukki ja sokke. Neid pakuti Haapsalu tänavatel müügiks. Villa vastu vahetatud vabrikulõngadest tehti kampsunid ja kooti riidet. Sellest õmmeldi meestele ülikondi ja valmistati naistele seelikuid. Lambanahkadest õmmeldi naistele omapärase lõikega kasukaid, meeste joppidele pandi lambanahast vooder. Liha soolati ja suitsutati. Suitsutatud lambasink oli delikatess.

Põllumehe peamine varandus oli kari, seda ähvardasid toidunappus, haigused ja hundid. Kuni eelmise sajandi viimaste aastakümneteni oli Vormsis nagu mujalgi palju hunte. Igal talvel tuli uusi hundiperekondi üle jää mandri saarele ja tegi palju kurja. Ei aidanud Varg-Jaagu (surnud 1851) hundisõnad ega see must pulber, mida ta riputas majade ümber huntide peletamiseks. Hundid tungisid küladesse, viisid ära koeri, lõhkusid lambalautade uksi, et uttelede ligi pääseda, otsisid üles isegi katuseunkad. Talvel oli hunte raske hävitada, sest jahimehi oli vähe ja sügav lumi takistas ajujahti. Kui suveks jäi mõni hunt saarele, oli tema hävitustöö väga suur, sest noorkari ja lambad olid metsas ilma karjasteta, kes oleks karja huntide eest kaitsnud. Ajujaht korraldati enamasti kevadel, kui maapind oli tahenenud ja viljad külvatud, aga mitte veel tärganud. Huntide püüdmiseks kasutati võrku. See oli valmistatud tugevatest nõõridest, võrgusilmad olid 10-15 cm läbimõõdus, kõrgus arvestati nii, et hunt ei suudaks üle hüpata. Igas külas pidi olema küla suurusele vastav arv hundivõrke. Kogu Vormsis oli niipalju võrke, et kokkukõidetuina pidid nad ulatuma kitsamast kohast üle saare merest mereni (ca 4 km). Kui huntide asupaik oli avastatud, kasutati jahimehed välja (igast talust pidi tulema 2-3 ajajat). Võrk oli juba eelmisel päeval paika tõmmatud ja olenevalt sellest, kus pool võrku hundid asusid, rivistati ajajad üles kas saare ida- või lääneranda. Võrgu taha paigutati jahimehed (varasemal ajal odadega, hiljem ka püssidega). Oda oli umbes 2 m pikkune ning rauast otsikuga, mis oli 30-40 cm pikk ja meenutas vene vintpüssi tääki. Teraviku alumine osa oli kas taotud laiemaks või keevitatud raudpõimuna, mis pidi takistama hundi kallal tungi jahimehele, kui ta odaga juba hundi oli läbi löönud. Vormslaste vanemad püssid olid omavalmistatud tulekivilukuga. Välimuselt meenutasid nad püsse, mis olid Rootsisis kasutusel XVII sajandil. Nendega lasksid Ruhnu

därifrån varje kväll. Man kan lätt föreställa sig hur denna milslånga vandring inverkade på mjölkgivningen.

Man födde alltid upp två svin, ett för det egna hushållets behov, det andra till försäljning. Köttet levererade man antingen till slaktarna i Hapsal eller också rökte man det och sålde det till sjömän, som tog det med sig till Sverige och Finland. Denna export var dock mycket begränsad.

Fåruppfödning utgjorde en viktig del i ormsöbonds kreatursskötsel. På ön fanns det gott om enbackar med högvuxna enar där endast får kunde hitta föda. Fårfodret drygades ut med löv: man band ihop lövbärande kvistar till kärvar som man torkade på något skuggigt ställe. En omtänksam husbonde försökte anskaffa en kärve för varje dag under utfodringsperioden. På kvällen lade man ut kärven i fårhuset och dagen efter samlade man ihop de kalättna kvistarna och använde dem som bränsle.

Av det hemspunna ullgarnet stiekade kvinnorna vantar, strumpor och sockor. Dessa erbjöds till försäljning på Hapsals gator. Av fabriksstillverkat garn, som man bytt till sig mot ull, gjorde man ylletröjor och vävde tyger. Av tyget sydde man kostymer åt männen och kjolar åt kvinnorna. Av fårhudarna förfärdigade man särpräglade pälsar åt kvinnorna och jackfoder åt männen. Köttet saltades och röktes. Röktt fårfiol var en delikatess.

Lantbrukares lösegendom utgjordes huvudsakligen av boskapen, som var utsatt för foderbrist, sjukdomar och vargar. Ända fram till förra århundradets sista årtionden fanns det på Ormsö, liksom på många andra orter, rikligt med varg. Varje vinter kom det nya vargflockar över isen från fastlandet och ställde till obehag. Varken Varg-Jak's (död 1851) besvärjelser eller det svarta pulver, som han strödde kring husen i syfte att skrämja bort vargarna, hjälpte. Vargarna trängde in i byarna, släpade bort hundar och krossade fårhusdörrar för att komma åt tackorna. På vintern var det svårt att bekämpa vargarna, ty jägarnas antal på ön var litet och den djupa snön lade hinder i vägen för skallgång. Om någon varg blev kvar på ön till våren kunde han göra mycken skada, ty ungdjuren och våren vistades i skogen utan beskyddande herde. Skallgång gick man vanligtvis på våren då marken hade torkat, då sådden var undanstökad och brodden ej ännu börjat spira. För att fånga in vargarna använde man sig av vargnät. Näten var gjorda av tjocka snören. De hade en maskstorlek på 10-15 cm och var så höga, att vargen inte kunde hoppa över. I varje by skulle det finnas vargnät i proportion till byns storlek. På Ormsö fanns det så mycket nät, att om alla bands ihop, så skulle de räcka från strand till strand på öns smalaste ställe (ca 4 km). När vargarnas vistelseort var uppdagad, skickade man ut drevkarlarna (2-3 män från varje gård). Nätet hade satts upp dagen innan och beroende av på vilken sida om nätet vargarna befann sig, ställde man upp skallgångskedjan antingen på öns östra eller västra strand. Bakom nätet gick jägarna (tidigare var

poisikesed märki. Püssilaad ulatas püssitoru otsani, kaba puudus. Laskmisel toetus laad vastu põske ja relva tagasilöök juhiti üle õla. Hundid acti vastu võrku, kus nad üle hüpata suutmata end sisse mässisid. Võrgus tehti neile ots peale. Viimane klaperjaht toimus 1921.a. Võrke polnud üldse. Püsse oli palju, kuid hunti ikka ei tabatud. Tegelekult olnud hundiks ühe talu hundi moodi õuckoer.

Okaspuumetsa oli Vormsis piisavalt, kuid idaosa (Öustorvackan) oli metsavaene. Mets oli jaotatud nagu põldki ja üks talu võis omada mitu metsatükki. Kitsad sihid eraldasid neid. Sihte kasutati sisseseidutecedeks. Hoolas peremees jättis hobuse vankriga sihile ja kandis palgid seljas koormasse, et mitte kahjustada noori puid ja tüvede koort. Sackaatrid Fällarnas, Kärrslättis, Borbys ja mujal valmistasid ette puidust chitusmaterjali. Mandrikt metsa ei toodud. Segametsa esines Vormsis vähe. Okasmetsast raiuti kõik lehtpuud maha, heinamaalt aga kõik okaspuud. Seetõttu on veel praegugi näha terav piir leht- ja okaspuumetsade vahel.

Vormsi naine oli peamine põlluharija. Suve läbi ta kas kündis või äestas. Kuni Esimese Maailmasõjani künti härgadega, äestati aga hobustega. Peale sõda kasutati põllutöödel ainult hobuseid, sest Vormsisse paigutatud sõjavägi oli künnihärjad ära söönud, uusi aga enam ei kasvatatud.

Naised oli "silmapaistvad" töölisel, sest nad töötasid lagedal põllul. Võõrastel tekkis arvamus, et Vormsi naised on väga töökad ja usinad, mehed aga laisad. Esimese väite vastu ei saa väeldada, Vormsi meeste kaitseks tuleb siiski sõna sekka öelda. Väikese adraga või äkkega tundide viisi põllul edasi- tagasi vantsida ei peetud meesteväärseks tööks. Ega naised sellest tööst loobuda tahtnudki. Kui tööloomad puhkasid, kogunesid naised oma käsitöökottidega (bindpungen) põlluservale. Seal kooti sukki, sõeluti päevasüdmusi, arutati ja arvustati noorrahva käitumist ja armuasju. Kus ja millal olcks mõni muu töö sellist suurepärasest võimalust pakkunud. Mehed samal ajal parandasid hooneid, valmistasid uusi tööriistu või olid merel. Võõrale nad silma ei torganud ja saidki seetõttu vale hinnangu.

de utrustade med spjut, senare med gevär). Spjutet var ungefär 2 m långt och försatt med en järmspets, som var 30-40 cm lång och till formen liknade bajonettten på det gamla ryska räfflade armégeväret. Spetsens nedre del var utsmidd till en järnflätning, som skulle hindra vargen från att angripa jägaren då han redan hade genomborrat honom. Ormsöbornas gamla bössor var försedda med handgjorda flintlås. Till sitt yttre påminde de om de bössor som användes i Sverige på 1700-talet. Runögrabbar använde sådana till prickskytte. Kruvladdningen nådde ända upp till pipans mynning. Vid avfyringen stöddes kolven mot kinden och rekylen leddes över axeln. Vargarna drevs mot nätet där de trasslade in sig då de inte kunde hoppa över. I nätet fick de slutligen dödsstöten. Den sista klappjakten på varg skedde 1921. Då användes inga nät. Det fanns gott om bössor, men någon varg fick man inte. Den förmodade vargen lär i själva verket ha varit en vargliknande gårdshund.

Det fanns tillräckligt med barrskog på Ormsö, men öns östra del (Öustorvackan) var skogfattig. Skogen var uppstyckad liksom åkrarna, och varje gård kunde äga flera skogsbestånd. Smala rågator skilde ägodelarna åt. Gatorna användes som infartsvägar. Den sorgfällige bonden lät sin häst och vagn stå på gränslinjen. Dit bar han sedan stockarna på sin rygg för att inte skada de unga träden och barken på stammarna. Ramsågar i Fällarna, Kärrslätt, Borby och andra byar omvandlade virket till byggnadsmaterial. Från fastlandet hämtade man inte några skogsprodukter. Blandskog fanns det inte mycket av på Ormsö. I barrskogen fälldes man alla lövträd, och i lövskogen alla barrträd. Därför kan man än i dag se en tydlig gräns mellan löv- och barrskog.

Ormsökvinnan var huvudsakligen jordbrukare. Som-maren igenom plöjde och harvade hon. Fram till Första världskriget plöjde man med oxar och harvade med hästar. Efter kriget användes endast hästar inom jordbruket. Den på Ormsö stationerade armégruppen hade ätit upp alla dragoxar och några nya anskaffades inte.

Kvinnorna tilldrog sig stor uppmärksamhet då de arbetade på den öppna åkern. Främlingen fick därför intrycket att kvinnorna på Ormsö var arbetsamma och flitiga, medan männen var lata. Det första påståendet kan ej gen-drivas, men till männens försvar måste dock några ord sägas. Att i timmar köra fram och tillbaka på åkern med årder och harv ansågs ej vara riktigt karlgöra. Kvinnorna ville å sin sida ej heller avstå från detta arbete. När arbets-djuren vilade samlades kvinnorna med sina handarbets-påsar (bindpongar) på åkerrenen. Där stickade de strum-por, nagelfor dagshändelserna och dryftade och kritise-rade ungdomarnas beteende och kärleksaffärer. Var och när kunde något annat arbete erbjuda en sådan möjlighet. Under tiden renoverade männen husen, tillverkade nya arbetsredskap eller var ute på sjön. Främlingen såg dem inte. Därför fick de ett felaktigt omdöme.

ISAMAALAUDUD

Ain Sarv

Et Eesti ja Soome hümn sama viisi peal käivad, on teada enam-vähem kõigile, kuigi see näiteks viimaste olümpiamängude aegu ka mõnda soomlast üllatas. Kuidas see aga niimoodi välja on kujunenud, ei tea sugugi kõik. Üks välismaalane olvat isegi arvanud, et soomlased ja eestlased kord üks rahvas olnud.

Soome hümnid sõnad on kirjutatud Johan Ludvig Runeberg. Runebergi esivanemad olid pärit Rootsist, aga tema vanaisa, kes oli maamõõtja, siirdus elama Soome, kus abiellus kirikuõpetaja tütreaga. Luuletaja isa Lorens Ulrik Runeberg oli laevakapten Jakobstadis (Pietarsaares) ja abiellus sealse kaupmehetütre Anna Maria Malmiga. Nende poeg Johan Ludvig sündis 1804.a. ja temast sai kooliõpetaja.

Runeberg kasvas luuletajaks ärkava rahvustunde najal ja kuigi ta luuletas rootsi keeles, pidas ta ennast soomlaseks ja laulis oma isamaalaule Soomemaale ja kogu soome rahvale.

Õpetaja Virve Kuula on mulle rääkinud, kuidas soome kooliõpilased, kellele ta sunnitud ja vihatud rootsi keelt õpetas, olid lausa ahastuse äärel, kui nad kuulsid, et nende armsa hümnid "Maamme" on kirjutatud rootslane. Ma saan nende õpilaste tundeist aru, kui katsun ette kujutada, et meie hümnid oleks loonud venelane. Ometi ei ole meis sellist tõrget, kui tegu on sakslastega, kuigi enamik aastasadu meid orjastanud mõisnikest olid sakslased. Esiteks tuleb aru anda, et tol ajal ei olnud tegu mitte rahvuste, vaid seisuste vahel. Seejärel tuli ka eestlasel, kes kaupmehet, kirikuõpetaja, arsti või muu sellise ameti peale hakkas, saksa keele, nime ja kombe peale üle minna. Nii on paljud "sakslased" tegelikult eesti päritolu. Mis salata, ka neid oli ka mõisnike hulgas. Teiseks ei olnud just kõik sakslased ka mõisnikud. Eriti just kirikuõpetajate hulgas oli palju neid, kes olid Euroopa valgustusideede vaimus kohaliku rahva keele ja kultuuri huvilised ja kes eesti rahvustunde tekkimisele ja arendamisele kõigest hingest kaasa aitasid. Arvatavasti sama pilt oli ka Soomes, rootslastega sakslaste asemel. Soome puhul tuleb aga silmas pidada ka küllalt arvukat rootsikeelset lihtrahvast, nüüdse nimega soomerootslasi. Tol ajal pidasid nad kõik endid soomlasteks. (Praegu me ütleksime soomemaalased).

1846.a. sügisel oli Runeberg kirjutatud luuletuse "Vårt land". Oma sõbrale Robert Tengströmile rääkis ta, et oli selle loonud "kogu südamest". Esimest korda kõlas see laulduna samal aastal Porthani-pidustustel ja sai rahva vaimustunud vastuvõtu osaliseks. Viisi oli teinud A. Ehrström. See viis ei jäänud aga lauldavaks. Ka mitte Runebergi enda tehtud viis, kuigi näiteks muusikamees prof. Heikki Klemetti just seda viisi parimaks peab.

FOSTERLANDSSÅNGER

av Ain Sarv

Det faktum att Estlands och Finlands nationalsånger har samma melodi är mer eller mindre känt för alla, fast det överraskade några finnar under det senaste OS. Hur det blivit på det sättet känner dock inte alla till. En utlänning lär t.o.m. ha trott, att finnar och ester en gång varit samma folk.

Texten till den finska nationalsången är skriven av Johan Ludvig Runeberg. Runebergs förfäder kom från Sverige, hans farfar, som var lantmätare, flyttade till Finland och gifte sig där med en prästdotter. Skaldens far Lorens Ulrik Runeberg var sjökaptan i Jakobstad och gifte sig där med köpmansdottern Anna Maria Malm. Deras son Johan Ludvig föddes 1804 och blev skollärare.

Runeberg blev skald under påverkan av den vaknande national-känslan. Fast han diktade på svenska, betraktade han sig som finne och sjöng sina fosterlandssånger för Finland och hela finska folket.

Lärarinnan Virve Kuula har berättat för mig, hur finska skolelever, som hon skulle undervisa och undervisade i det hatade svenska språket, känt närpå förtvivlan, när de fick veta, att texten till deras nationalsång "Maamme" (Vårt land) är skriven av en svensk. Jag förstår dessa clevers känslor, när jag försöker föreställa mig, att vår nationalsång hade varit diktad av en ryss. Dock känner vi inte samma motvilja, när det gäller tyskar, trots att majoriteten av de godsägare som förslavade oss i århundraden var tyskar. För det första ska man hålla i minnet att det på den tiden inte handlade om en skillnad mellan folk utan mellan stånd. Därför måste också den est, som tog sig köpmanna-, präst-, läkar- eller något annat dylikt yrke gå över till tyska språket, tyskt namn och tyska vanor. På så sätt är många "tyskar" egentligen av estniskt ursprung. Man ska ej heller förtiga att ester även fanns bland godsägare. För det andra var ju inte precis alla tyskar godsägare. Just särskilt bland präster fanns det många, som i de europeiska upplysningsidéernas anda intresserade sig för det lokala folkets språk och kultur samt främjade ur hela hjärtat att den estniska national-känslan blev till och utvecklades. Troligtvis var bilden densamma även i Finland, med den skillnaden att där hade man svenskar i stället för tyskar. För Finlands del bör man också uppmärksamma det ganska talrika svenskspråkiga "enkla folket", som numera kallas finlandssvenskar. På den tiden betraktade alla de sig som finnar. (Idag skulle vi säga finländare.)

På hösten 1846 hade Runeberg skrivit dikten "Vårt land". Till vännen Robert Tengström berättade han, att han hade skapat den "av hela sitt hjärta". Som sång ljöd den för första gången på Porthan-festligheterna samma år och mottogs av folket med hänförelse. Melodin hade komponerats av A. Ehrström. Den melodin användes dock inte länge. Inte Runebergs egen melodi heller, trots att t.ex. musikern professor Heikki Klemetti tycker att just denna melodi är bättre.

1848.a. paluti Fredrik Paciusel kirjutada üliõpilaste kevadpühaks laulule uus viis. Pacius oli pärit Hamburgist, õppinud viiulimängu ja kompositsiooni Kasselis, tegutsenud Stockholmis õuemuusikuna ja kutsutud 1834.a. Helsingi Ülikooli muusikaõpetajaks. Paciuse viisil lauldud "Vårt land" ja Fredrik Cygnaeuse sütitav kõne nondel Florapäeva pidustustel Kumpulas on kandnud Soome rahva rahvustunnet kuni tänapäevani ja laulust on saanud Soome ametlik hümn.

Runebergi-Paciuse laul ja selle mõju said ka Eestis tuntuks. Reigi õpetaja G.F. Rinne kirjutab 1868.a. sellele viisile "Hiiumaa- ehk Isamaalaulu" ja Johann Voldemar Jannsen esimeseks laulupeoks "Mu Isamaa". Selle sõnade ained on olemas aga juba Jannseni varasemates isamaalauludes. Laulu avalik esiettekannet oligi esimesel laulupeol Tartus 1. juulil (19. juunil) 1869. Ja kuigi Jannsen polnud just ladusaim isamaaluletaja, oli tema lauludel äraarvamata suur tähendus just rahvustunde äratajana ja nii on "Mu Isamaa" saanud teenitult Eesti hümniks.

Eesti hümnil on kolm salmi ja Soome hümnil tänapäeval kaks salmi. Nii on ka paljudes soome laulikutes Runebergi "Vårt land" antud kahesalmilise ja eesti laulikutes kolmesalmilise. Tegelikult on Runebergi luuletusel ja ka Paavo Cajanderi soomekeelsetel tõlkel 11 salmi ja et neid nüüd juba üsna harva täiel kujul kohata võib, on siin sobiv võimalus need mõlemad ära trükkida. Tänapäeval lauldakse esimest, kolmandat ja viimast või ainult esimest ja viimast salmi.

Kui "Vårt land" on Soome hümnini rootsikeelne paralleelvariant, siis ei ole ta seda ometi mitte Eesti hümnini suhtes. Nii näiteks ei olnud mõeldavgi, et vanasti Eesti hümnini laulmise ajal oleks eestirootslased laulnud rootsikeelset "Vårt landi".

Oma saamisloo tõttu on siis Soome hümn kahe keeles, mõlemas riigikeeles. Kas aga teiste maade hümnide sõnu võib üldse tõlkida? 1991.a. ilmus kirjastuselt "Vaba Maa" miniraamat Eesti hümnist ja seal on toodud ka saksa- ja ingliskeelne tõlge. Rootsikeelset tõlget ei ole mulle seni trükitud kätte puutunud. Ometi on üsna tõenäoline, et nüüdsete ühedamate sidemetega Eesti ja Rootsi vahel tuleb tarvidus ka selle järele, kasvõi näiteks koolilaulikutes, sest ikka on heaks tavaks olnud naabermaade hümnid lastele selgeks õpetada. Tuntud eestirootsi luuletaja Vormsilt Sven Ahlström saatis toimetusele oma katse selles vallas ja minu arvates on see väga õnnestunud. Nii et lähenevat Eesti Vabariigi 75. aastapäeva silmas pidades on meil ilus võimalus see siinkohal avalikkusele tutvumiseks välja tuua. Ühtlasi suur tänu Sven Ahlströmile, et just "RONOR-ile" see au osaks sai.

Lugejatele on aga palve: kui kellelgi on midagi lisada nende isamaalaulude saamise ja laulmise kohta või on teada Eesti hümnini teisi tõlkeid rootsi keelde, siis ootab toimetus heal meelel selle kohta kirja või kirjutist.

1848. aastal kirjutas Fredrik Pacius en ny melodi till sången i samband med värfesten. Pacius kom från Hamburg, han hade studerat violin och komposition i Kassel och verkat som hovmusikant i Stockholm och blivit 1834 kallad som musiklärare till Helsingfors Universitet. "Vårt land", sjungen med Pacius' melodi och Fredrik Cygnaeus' upptändande tal på Floradagen i Kampula har uppburit den finska nationalsången ända till idag och sången har blivit Finlands officiella nationalsång.

Sången av Runeberg-Pacius och dess inflytande blev kända också i Estland. Prästen i Rööcks, G.F. Rinne, skrev 1868 till samma melodi "Dagö- eller fosterlandssången" och Johann Voldemar Jannsen till den första sångfesten "Mitt fosterland". Stoffet till texten finns redan i Jannsens tidigare fosterlandslyrik. Sångens offentliga uruppförande ägde således rum på den första sångfesten i Dorpat den 1 juli (19 juni) 1869. Och fast Jannsen inte var den mest flyhänte fosterlandsdiktaren, hade hans sånger en oerhört stor betydelse just som väckare av nationalsången och på så sätt har "Mitt fosterland" förtjänat att ha blivit Estlands nationalsång.

Estlands nationalsång har tre verser och Finlands nationalsång har idag två verser. På samma sätt har Runebergs "Vårt land" också i många finska sångböcker presenterats med två verser och i de estniska sångböckerna med tre verser. I själva verket har Runebergs dikt och också Paavo Cajanders översättning till finska 11 verser och eftersom man numera ganska sällan kan se dem fullständigt angivna, är det här ett lämpligt tillfälle att trycka båda. Idag sjunger man första, tredje och sista versen eller bara första och sista versen.

Om "Vårt land" är den finska nationalsången svensk-språkiga parallellversion, så är detta inte fallet när det gäller den estniska nationalsången. Så var det förr t.ex. helt otänkbart, att estlandssvenskarna skulle ha sjungit "Vårt land" då man sjöng Estlands nationalsång.

Tack vare sin tillblivelsehistoria finns Finlands nationalsång på två språk, på de båda officiella språken. Får man överhuvudtaget översätta texter till andra länders nationalsånger? 1991 publicerade förlaget "Vaba Maa" en minibok om den estniska nationalsången och där finns också översättningar till tyska och engelska med. Någon svensk översättning har jag hitills inte påträffat i tryck. Det är dock rätt troligt, att nu när förbindelserna mellan Estland och Sverige blivit tätare, uppstår det ett behov även efter den, om inte annat så t.ex. i skolans sångböcker, för det har alltid varit en god sed att lära ut grannländernas nationalsånger till barnen. Den kände estlandssvenske diktaren Sven Ahlström, som kommer från Ormsö, har skickat redaktionen sitt försök på detta område och enligt min uppfattning är det mycket lyckat. Så har vi en angenäm möjlighet att med tanke på Republiken Estlands 75-årsjubileum i denna skrift publicera den till allmänhetens bekantskap. Samtidigt riktar vi ett stort tack till Sven Ahlström för att just "RONOR" fått den äran.

Till läsarna har vi dock en önskan: om någon har något att tillägga till hur de här fosterlandssångerna kom till och sjöngs eller om någon känner till andra översättningar av den estniska nationalsången till svenska, så väntar redaktionen med glädje ett brev eller artikel om detta.

VÅRT LAND

Johan Ludvig Runeberg

Vårt land, vårt land, vårt fosterland,
ljud högt, o dyra ord!
Ej lyfts en höjd mot himlens rand,
ej sänks en dal, ej sköljs en strand,
mer älskad än vår bygd i nord,
än våra fäders jord.

Vårt land är fattigt, skall så bli
för den, som guld begär,
en främling får oss stolt förbi;
men detta landet älska vi,
för oss med moar, fjäll och skär
ett guldland dock det är.

Vi älska våra strömmars brus
och våra bäckars språng,
den mörka skogens dystra sus,
vår stjärnenatt, vårt sommarljus,
allt, allt, vad här som syn, som sång
vårt hjärta rört en gång.

Här striddes våra fäders strid
med tanke, svärd och plog,
här, här, i klar som mulen tid,
med lycka hård, med lycka blid,
det finska folkets hjärta slog,
här bars, vad det fördrog.

Vem täljde väl de striders tal,
som detta folk bestod,
då kriget röt från dal till dal,
då frosten kom med hungrens kval,
vem mätte allt dess spillda blod
och allt dess tålmod?

Och det var här, det blodet flöt,
ja, här för oss det var,
och det var här, sin fröjd det njöt,
och det var här, sin suck det göt,
det folk, som våra bördor bar
långt före våra dar.

Här är oss ljuvt, här är oss gott,
här är oss allt beskärt;
hur ödet kastar än vår lott,
ett land, ett fosterland vi fått
vad finns på jorden mera värt
att hållas dyrt och kärt?

Och här, och här är detta land,
vårt öga ser det här;
vi kunna sträcka ut vår hand
och visa glatt på sjö och strand
och säga: se det landet där,
vårt fosterland det är!

MAAMME

Juhana Ludvig Runeberg

Käännös: Paavo Cajander

Oi, maamme, Suomi, synnyinmaa!
Soi sana kultainen!
Ei laaksoa, ei kukkulaa;
ei vettä, rantaa rakkaampaa,
kuin kotimaa tää pohjoinen,
maa kallis isien!

On Suomi köyhä, siksi jää,
jos kulta kaivanret.
Sen vieras kyllä hylkääjää,
vaan meille kallein maa on tää;
sen salot, saaret, manteret,
ne meist' on kultaiset.

Ovatpa meille rakkahat
koskemme kuohuineen,
ikuisten honkain huminat,
täht'yömmä, kesät kirkkahat,
kaikk' kuvineen ja lauluineen,
mi painui sydämeen.

Täss' auroin, miekoin, miettehin
isämme sotivat.
Kun päivä piili pilviin
tai loisti onnen paistehin,
täss' Suomen kansan vaikeimmat
he vaivat kokivat.

Tään kansan taistelut ken voi
ne kertoella, ken?
Kun sota laaksoissamme soi,
ja halla nälän tuskan toi,
ken mittasi sen hurmehen
ja kärsimyksset sen!

Täss' on sen veri virrannut
hyväksi meidänkin,
täss' iloaan on nauttinut
ja tässä huoltaan huokaillut
se kansa, jolle muinahan
kuormamme pantihin.

Täll' olo meill' on verraton
ja kaikki suotuisaa;
vaikk' onni mikä tulkohon,
maa, isänmaa se meillä on.
Mi maailmass' on armaampaa
ja mikä kalliimpaa?

Ja tässä, täss' on tämä maa,
sen näkee silmämme;
me kättä voimme ojentaa
ja vettä, ranta osoittaa
ja sanoa: kas tuoss' on se,
maa armas isämme!

Och fördes vi att bo i glans
bland guldmoln i det blå,
och blev vårt liv en stjärnedans,
där tår ej göts, där suck ej fanns,
till detta arma land ändå
vår längtan skulle stå.

O land, du tusen sjöars land,
där sång och trohet byggt,
där livets hav oss gett en strand,
vår forntids land, vår framtids land,
var för din fattigdom, ej skyggt,
var fritt, var glatt, var tryggt!

Din blomning, slutet än i knopp,
skall mogna ur sitt tvång;
se, ur vår kärlek skall gå opp
ditt ljus, din glans, din fröjd, ditt hopp,
och högre klinga skall en gång
vår fosterländska sång.

Jos loistoon meitä saatettais
vaikk' kultapilvihin,
miss' itkien ei huoattais,
vaan tähtein riemun sielu sais,
ois tähän köyhään kotihin
halumme kuitenkin.

Totuuden, runon kotimaa,
maa tuhatjärvinen,
miss' elämämme suojan saa,
sa muistojen, sa toivon maa,
ain' ollos, onnees tyytyen,
vapaa ja iloinen.

Sun kukoistukses kuorestaan
kerrankin puhkeaa;
viel' lempemme saa nousemaan
sun toivos, riemus loistossaan,
ja kerran laulus, synnyinmaa,
korkeemman kaiun saa!

MU ISAMAA, MU ÕNN JA RÕÕM

Johann Voldemar Jannsen

Mu isamaa, mu õnn ja rõõm,
kui kaunis oled sa!
Ei leia mina iial tääl
see suure laia ilma pääl,
mis mull' nii armas oleks ka,
kui sa, mu isamaa!

Sa oled mind ju sünnitand
ja üles kasvatand!
Sind tänan mina alati
ja jään sull' truiks surmani,
mull' kõige armsam oled sa,
mu kallis isamaa!

Su üle Jumal valvaku,
mu armas isamaa!
Ta olgu sinu kaitseja
ja võtku rohkest õnnista,
mis iial ette võtad sa,
mu kallis isamaa!

MITT FOSTERLAND, MITT HEM PÅ JORD

Johann Voldemar Jannsen

Övers. av Sven Ahlström

Mitt fosterland, mitt hem på jord,
mitt släktes sköna land!
Och söker jag all världen kring,
ej finner jag ett bättre ting
än dig, min egen barndoms strand
och mina fäders land!

Du födde mig till syskonskap
vid fädrens stora bord!
Dig ger jag all min ungdoms glöd
och svär dig trohet till min död!
Din är min kärlek aldrig spord,
o, helga fosterjord!

Må Herren vaka över dig,
o, helga fosterland!
Må Gud bli din beskyddare
och bringa dig välsignelse
samt ge var ovän i din hand,
o, helga fosterland!

TALLINNA ROOTSI-MIHKLI KIRIK ON TAGASI SAADUD

20. septembril 1944.a. kogunes Tallinna Rootsi-Mihkli kogudus oma viimasele jumalateenistusele kodumaa pinnal. Meeleolu võis olla kõike muud kui rõõmus ja harras. Kirik ise kandis märtsipommitamise jälgi, enamikku koosviibijaist ootas aga teadmatust uuel kodumaal, kus kõneldi küll nende emakeelt, kuid olud olid hoopis teised. Millal tullakse tagasi, millal toimub järgmine jumalateenistus? Vaatamata masendavale meeleolule mõtlesid arvatavasti vaid üksikud, et mitte kunagi.

Juba järgmisel päeval alustati rasket merereisi Rootsi-maa poole. Ja veel üks päev hiljem jõudsid Nõukogude väed Tallinna.

Kirikuhoone saatus pärast sõda väärrib omaette käsitlust. Võib aga öelda, et spordihoone oli üks paremaid kasutusvõimalusi kiriku säilimise seisukohast. Selle eest võime peale Jumala tänada ka eestirootslasest spordimeest Erich Byströmi. Kuid lõpuks ei uskunud enam keegi, et selles hoones veel kord jumalasõna kuulutatakse.

Või siiski? Kui kogudus 1990.a. oma tegevust jätkas, olid olud juba niipalju muutunud, et enamikule oli selge: kiriku tagasisaamine on vaid aja küsimus.

Pärast kaht aastat vaidlusi ja närvide sõda see ka juhtus. Rootsi kuningapaari külaskäik 22.aprillil 1922.a., millest meie lehes on juttu olnud, käivitas sündmuste ahela, millel polnud enam tagasikäiku. Oma osa mängis üldine vaesumine, mille all kannatab ka spordiühing. Oli üsna raske majandada chitist, mis ka spordihoonena edasikasutamisel oleks vajanud kapitaalremonti. 24. septembril 1992.a. otsustas "Kalvi" kesknõukogu kirikuhoone üle anda tema seaduslikule omanikule, Tallinna Rootsi-Mihkli kogudusele. Võib arvata, et nii mõnigi spordiühingu majandusmees ohkas pärast seda otsust kergendatult.

15. novembril korraldas Tallinna Rootsi-Mihkli kogudus koos sõpruskogudusega Huddingest länujumalateenistuse ajalooloses kirikuhoones. Teenisid Marianne Sautermeister Huddinge S:t Mikaeli kogudusest ja Jutta Siirak Harju-Madiselt. Kantoriteks olid Peter Nätterlund ja Teet Pöder, kaastegev oli kammerkoor Alla Eenmaa juhatusel. Pärast jumalateenistust tervitasid kogudust ja andsid üle kingitused Stockholmi piiskopi esindaja, saadikud Stockholmi Immanueli kirikust, Hanko Rootsi Kogudusest, kultuuriühingust Svenska Odlingens Vänner ja ühingust Sverigekontakt.

SVENSKA S:T MIKAELSKYRKAN I TALLINN ÅTERLÄMNAD

Den 20 september 1944 samlades svenska S:t Mikaelss församlingen i Tallinn för att fira sin sista gudstjänst på fosterlandets mark. Antagligen var stämningen allt annat än varm och glad. Själva kyrkan bar spår av marsbombningen, de flesta av de närvarande skulle snart möta okänt öde i sitt nya hemland, där man nog pratade deras modersmål, men hade helt olika förhållanden. När kan man återvända, när kan man fira gudstjänst igen? Men trots den dystra stämningen fanns det troligen bara få som tänkte - aldrig.

Dagen därpå började den dramatiska seglingen mot Sverige. Och en dag senare nådde de sovjetiska trupperna Tallinn.

Hur kyrkan hade det efter kriget, bör man diskutera separat. Man kan bara antyda, att idrottslokal var en av de bästa användningsmöjligheterna för den. Och tacka för detta kan man utom Gud också den estlandssvenska idrottsmannen Erich Byström. Fast till sist var det ingen kvar som trodde att man en gång skulle komma att förkunna Guds ord på nytt i detta hus.

Eller ändå? När församlingen återupptog sin verksamhet 1990, hade förhållandena förändrat sig i den mån att de flesta förstod: det är bara en tidsfråga när man får kyrkan tillbaka.

Efter tvååriga strider och nervernas krig skedde det. Svenska kungaparets besök den 22 april 1992, som man kunde läsa om även i vår tidning, satte igång händelseförloppet som hade ingen återvändo. Den allmänna fattigheten, som även drabbade idrottsföreningen, spelade också sin roll. Det hade varit ett knepigt uppdrag att hålla byggnaden, som hade behövt en grundlig renovering även för att vara vidare bara en träningslokal. Den 24 september 1992 fattade styrelsen på idrottsföreningen KALEV beslutet att lämna kyrkan tillbaka till dess rättmätiga ägare - svenska församlingen i Tallinn. Man kan tänka sig att någon ekonom i idrottsföreningen drog en lättadens suck efter detta beslut.

Den 15 november arrangerade svenska församlingen i Tallinn tillsammans med sin vänförsamling i Huddinge en tacksägelsegudstjänst i den historiska kyrkan. Den sköttes av Marianne Sautermeister från S:t Mikaelss församling i Huddinge och Jutta Siirak från S:t Mattias i Harrien. Kantorcorna var Peter Nätterlund och Teet Pöder. Kammarkören under ledning av Alla Eenmaa medverkade.

Nii täitus lõpuks siiski nende soov, kes lootsid, et kord toimub selles hoones jälle jumalateenistus. Ainult keegi ei osanud arvata, et selleks tervelt 48 aastat kulub. Seda rõõmustavam on teada, et lünujumalteenitusest võttis osa vähemalt kolm inimest, kes on ristitud enne sõda Rootsi-Mihkli koguduse juures. Ootame teateid ka teistelt koguduse endistelt liikmetelt.

Nüüd seisab meil ees kiriku taastamine. On selge, et väike kogudus sellega üksi hakkama ei saa. Taastüleschitatuna pakuks hoone tegevust kõigile eestirootslastele ning Põhjalasse orienteeritud ühingutele ja seltsidele. On kavas taastada omaaegne kultuurikeskus, samuti rootsi kool, esialgu rahvaulikooli kujul. Kahjuks ei ole ka meie sõbrad Rootsis ja Soomes praegu kõige paremal majanduslikul järjel. Ent kogudus otab ka moraalset toetust ja otsest kaasalöömist. Jääme lootma, et õige pea võime selle lehe külgedel teatada kiriku taas-sisseõnnistamisest.

Toomas Lilienberg

Efter gudstjänsten tog man emot hälsningar och gåvor av företrädare från Stockholms stift och så av representanter från Immanuelskyrkan i Stockholm, från Hangö Svenska Församling, från kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner och från Riksföreningen Sverigekontakt.

Så hade till sist rätt de som trodde att man en gång åter skulle fira gudstjänst i den byggnaden. Men ingen hade trott att det skulle ta hela 48 år! Desto mer gläds man över att åtminstone tre personer som deltog i gudstjänsten var döpta vid S:t Mikael's Församling före kriget. Vi väntar även på andra dåvarande församlingsmedlemmar att få höra av sig.

Nu är vår uppgift att återuppbygga kyrkan. Man får tänka sig att en liten församling inte är förmögen att göra det ensam. När kyrkan fungerar igen, skall alla estlands-svenskar och andra föreningar som samarbetar med Norden utöva sin verksamhet där. Man vill återställa det gamla kulturcentret, även svenska skolan, kanske först som en folkhögskola. Tyvärr har man överallt, även hos våra vänner i Sverige och Finland en lågkonjunktur just nu. Men svenska församlingen i Tallinn väntar också på moraliskt stöd och direkt deltagande i arbetena. Vi hoppas att man snart kan meddela om kyrkans återinvigning i den här tidningen.

Toomas Lilienberg

Foto: Rolf af Hällström

Noarootsi leheküljed • Nuckösidor

DET BÄSTA MINNET FRÅN SVERIGE

Ur gymnasisternas skoluppsatser

Vi var i Sverige i början av sommarlovets och var där tre veckor. Jag kan säga, att vi hade det mycket bra där. Jag bodde i en svensk familj, i Jakobsberg. Människor, som jag bodde hos, var gästvänliga. Och de pratade absolut inte estniska. Men det var bra, därför att vi var i Sverige för att praktisera svenska språket. Vi hade ett mycket spännande och mångsidigt program. Men det bästa var Kolmårdens djurpark, särskilt delfinriet.

Helen Zahartsenko

Jag bodde i Stockholms förort Huddinge. Familjen som jag bodde i var jättebra och jag gjorde med dem mycket spännande. De lediga dagarna var alltid mest intressanta. 60 km från Stockholm hade de en sommarstuga och vi var där några dagar. Vi åkte båt på Mälaren till Uppsala och Sigtuna. Solen sken så varmt och vågorna var höga. Det var fantastisk. I Uppsala och Sigtuna tittade vi omkring och blev bekanta med städerna. När vi åkte tillbaka från Uppsala styrde jag båten. Jag var jättestolt!

Toomas Prükk

Det var bra att vi kunde åka till Sverige. Vi fick resa och lära oss språket. Jag bodde i en svensk familj och de talade med mig bara svenska. I början trodde jag att det är svårt att vara ensam i familjen. Nu vet jag att det var bra. Familjen lärde mig många nya ord och det är fint.

Vi reste mycket i Stockholm och på andra ställen. Om vi var i någon stad, t.ex. Uppsala, Sigtuna, Birka, då gick vi runt och tittade på det som var intressant där. Jag lärde känna lite Stockholm och det är en fin stad, särskilt Gamla Stan. Också Drottningholm var ett skönt och fint ställe.

Det bästa i Sverige var att jag fick tala så mycket svenska som jag ville!

Marju Terro

Olikheterna mellan Sverige och Estland är så många, att det är omöjligt att skriva om allt. En olikhet var att många butiker hade satt fram varor ute på gatan och alla varor ligger framme, inte som i Estland, där nästan alla varor ligger bakom disken och du kan inte välja själv, vad du

vill köpa. En olikhet var att man har tänkt mycket på handikappade människorna och på barn. Det får du säkert se när du promenerar i staden: på trapporna och tågstationerna. En olikhet var att man i Sverige äter så mycket glass. I Estland är det nästan bara barnnöje.

Maire Vill

Jag tycker att det bästa i Sverige var fint väder. Alla dagar var soliga och det var ca 30° varmt. Vattnet var varmt och vi simmade nästan varje dag. Det är roligt hur man möter utlänningar i Sverige. Den kvinnan som jag och min vän bodde hos var som vår mormor.

Det bästa minnet var Kolmårdens djurpark. Det var mycket roligt att se djur jag aldrig har sett. Men det finaste var delfinriet. Ja hade aldrig vetat att delfiner kan göra något sådant. De hoppade 7 meter högt! Jag tror att alla var nöjda med djurparken.

Magnus Luschkov

Mitt bästa minne var stövelkastning. Tävlingen var i Nynäshamn. Det var en internationell tävling. Där tävlade estländare, svenskar och finländare. Vi hade otur. Svenskar och finländare var proffsen. Tiit och Ülle kom till finalen. Vi fick ingen bra plats. Men vi tycker att det inte gör någonting. Viktigast är ett trevligt minne.

Janar Raagmaa

Det bästa i Sverige var det vackra vädret. Då jag var där, sken solen och det regnade bara två dagar.

Jag fick där många vänner och många goda minnen. Jag lärde mig att människor är lika överallt. Och mitt bästa minne är de fina människor som jag fick lära känna. Den största olikheten är landskapet. I Estland finns inte så många berg som i Sverige.

Ivar Lasn

Mitt bästa minne i Sverige är resan till Björkö. Den båtresan var jätterolig och den sjön var blå och vädret var varmt. Vi såg gamla stan Birkas. Där var stora stenar och många små berg. Vår ledare där var utlandsestniska, som hette Tiit. Vår historielärare Ivar Rütli har tidigare talat för oss om den ön, men det var bra, att vi såg den själv. Vi fick många nya uppgifter om Björkö. På ön var mycket folk. Vi badade där och några föll med kläder på i vattnet för att stenarna var hala. Det var kul.

Reesi-Reena Runnel

Noarootsi leheküljed • Nuckösidor

INTERVJU LENNART PETERSSONIGA

EN INTERVJU MED LENNART PETERSSON

Lennart Petersson alustas tööd Noarootsi kooli rootsi keele õpetajana septembrikuus. Pärit on ta Smålandist ja jääb siia külalisõpetajana tööle üheks aastaks. Järgnev intervjuu tutvustab tema tööd lähemalt. Intervjuuecrija rollis oli Ivar Rüütli.

Miks oled Sa juba pensionil olles otsustanud ühe aasta Noarootsi koolis rootsi keele õpetajana töötada?

See on paljuski juhuste mäng. Kaks aastat tagasi veetsin ma koos oma abikaasa, naisevenna ja tema naisega ühe nädala Noarootsis. Me olime "Nord Estonia" esimesel reisil Stockholmist Tallinna 1990.a. jaanipäeval. Laeval saime kokku mõnede eestirootslastega, kes tulid esimest korda jätta oma endist kodumaad vaatama. See oli sündmusriikas nädal. Neil päevil sõitsime bussiga ringi mööda Paslepa ja Riguldi valda ning kuulsime paljudest dramaatilistest sündmustest, mis eestirootslastega oli juhtunud. "Tavaliste rootslastena" reageerisime sellele oma grupi hulgas vist kõige rohkem. Ülejäänuile polnud ju see, mis 1940.a. paiku ja mõned aastad hiljem juhtus, mingi uudis. Meile oli see säde, mis süütas huvi eestirootslaste ajaloo vastu. Süüa saime me koolimajas ja üks kooli õpetajaist, Kaie Karpa oli meile tejuhiks.

Pärast kojujõudmist kokkupuuted meie eestirootsi sõpradega jätkusid ja me lugesime kõike, mis meile eestirootslaste kohta kätte puutus. Kui selle kooli õpilased pärast esimest gümnaasiumiaastat 1991.a. sügisel kolm nädalat Rootsis said olla, elas üks neist mu naisevenna ja ta naise pool. See kordus ka 1992.

Samal ajal olime meie koos abikaasaga Smålandis saanud inspiratsiooni lisaks Manfred Stenbergilt, kes meie lähedal elab ja kes oli ju Noarootsis ühe aasta õpetanud. Asi lõppes sellega, et ma palusin Manfredi

Lennart Petersson har börjat som svensklärare på Nuckö skola sedan september. Som en smålänning är han alltså gästlärare och han kommer att undervisa här i ett år. En intervju med honom som nu följer skall belysa hans arbete lite närmare. Intervjuerare var Ivar Rüütli.

Vad är orsaken till att Du som pensionär tänker att arbeta ett år som svensklärare vid Nuckö skola?

Det är i mycket tillfälligheternas spel. För två år sedan tillbringade jag tillsammans med min fru, min sväger och min svägerska en vecka på Nuckö. Vi var med på "Nord Estonias" första resa Stockholm-Tallinn midsommaren 1990. På överresan träffade vi några estlandssvenskar, som för första gången skulle återse sitt forna hemland. Det blev en händelserik vecka. Under dagarna for vi i buss runt i f.d. Paskleps och Rickulls kommuner och fick lyssna till de många dramatiska händelser som relaterades av estlandssvenskarna. Som "vanliga svenskar" reagerade vi kanske allra mest av all i gruppen. För övriga var ju detta, som hände omkring 1940 och några år framåt, inget nytt. För oss blev det gnistan, som tände intresset för estlandssvenskarnas historia. Vi fick våra måltider på skolan, och en av skolans lärare, Kaie Karpa hjälpte oss tillräta.

Väl hemkomna fortsatte våra kontakter med våra estlandssvenska vänner, och vi läste vad vi kom över i ämnet. Min sväger och svägerska tog emot en av skolans elever när de efter ett gymnasieår 1991 fick tillfälle att besöka Sverige under tre höstveckor. Detta upprepades också 1992.

Under tiden hade jag och min fru nere i Småland fått ytterliggare inspiration genom Manfred Stenberg, som bor i närheten av oss och som ju undervisat i Birkas under ett år. Det slutade med att jag bad Manfred ordna en lärobok i

Noarootsi leheküljed • Nuckösidor

otsida mulle üks eesti keele õpik. Ülesanne, mille kallale ma asusin, ei olnud just kerge. Rootsi ja eesti keelel ei ole kuigi palju ühist. Aga kui ma õpetajatöö lõpetasin ja mulle ainult kontoritöö jäi, sain ma keeleõppimiseks veidi rohkem aega. Aga ma jõudsin aeglaselt edasi. Hiljem tekkis aga mõte, et ma võin teha niisamuti nagu Manfred - olla üks aasta rootsi keele õpetaja Eestis. Ja näed - nüüd olen ma siin!

Mis on Su tugevaimad muljed pärast ühte kuud Eestis?

Enne kui vastata, tahan ma rõhutada, et olin kaunis hästi ette valmistatud selleks, mis mind siin mu töös ootab. Manfred Stenberg oli andnud mulle palju kasulikke teateid, kuidas sinne koolitöö käib ja kuidas siin üldse elatakse. Ometi pean ma ütlema, et rootsi eluviisilt eesti omale ümber liilituda oli suurem töö, kui ma arvasin. Rootsis oleme me harjunud, et koolis ette tulevad probleemid saab kiiresti lahendada, mis siin aga alati võimalik ei ole. Ma imetlen õpetajaid, kes mõnesajalise kuupalgaga toime tulevad. Ma imetlen ka kooli kokkasid, kes väga nappide võimaluste juures suudavad valmistada suurepärast toitu.

Kuidas tundub Sulle õppetöö?

Ma ei kõhkle öelda, et see on olnud üks raske kuu. Mingeid kooliõpikuid eestlastele rootsi keele õpetamiseks pole lihtsalt olemas. Vajalikule kõige lähemal on soome lastele mõeldud rootsi keele õpikud. Neid me siis kasutamegi. Meie koolis töötab rootsi keele õpetajana ka Virve Kuula Helsingist. Tema on mulle suureks abiks olnud. Aga probleemiks on see, et kõik õpiku kommentaarid on soome keeles. Palju minu vabast ajast kulub tundide ettevalmistamiseks. Ja lapsed on siin niisamasugused kui igal pool mujal. Nende meelest on tüütu õppida nii palju keeli, nagu nad peavad. Aga gümnaasiumiõpilased on väga terased.

Ja mida Sa siis teed, kui Sa tunde ette ei valmista?

Siis võtan ma ette pikema jalutuskäigu mõnda külla siin ümbruses. Alati kohtan ma kedagi, kellega saan oma viletsat eesti keelt purssida. Mul on juba tekkinud mõned sõbrad ja tuttavad ja ma olen kartuleid võtta proovinud, ühel inimesel kolida aidanud ja eesti vikatiga ka paar kaart niitnud. Ka Sina, Ivar, oled mulle mõne huvitava hetke andnud, kui ma olen saanud kaasa tulla ringsõidule mõne rootsi grupiga, kellele Sa Noarootsis teejuhiks oled olnud. Ma ootan sellelt aastalt palju ja ma ei usu, et ma pettun.

Suur tänu ja jõudu Sulle Sinu töös!

Aitäh!

estniska språket. Det jag nu gav mig in på var ingen lätt uppgift. Det finns inte mycket gemensamt mellan svenskan och estniskan. Men när jag slutade mitt lärarjobb och bara hade kontorsanställningen kvar, fick jag lite mer tid för språkstudierna. Men sakta gick det. Efter hand uppstod dock tanken, att jag skulle kunna göra som Manfred - tillbringa ett år som svensklärare i Estland. Och nu - ja nu är jag här!

Vilka är de starkaste intrycken Du fått efter en månad i Estland?

Innan jag svarar vill jag betona att jag var ganska väl förberedd på vad som kunde möta mig i min uppgift här. Manfred Stenberg hade gett mig många nyttiga och värdefulla inblickar i hur skolarbetet fungerade och hur livet i övrigt levdes här. Ändå måste jag säga att omställningen från svensk till estnisk livsföring var större än jag trott. I Sverige är vi vana vid, att problem som uppkommer i skolan snabbt kan lösas, vilket inte alltid är möjligt här. Jag beundrar lärarna, som klarar sig med några hundralappar i lön för varje månad. Jag beundrar också skolmåltidspersonalen, som med mycket små resurser till buds kan få fram måltider, som man mår prima av.

Hur upplever Du undervisningen?

Jag tycker inte att säga, att det har varit en jobbig månad. Några läroböcker avsedda för ester, som studerar svenska, finns bara inte. Det närmaste man kommer är böcker utgivna för finska barn, som studerar svenska. Sådana använder vi. Här på skolan undervisar också Virve Kuula från Helsingfors som svensklärare. Hon har varit till mig stor hjälp. Men det är problem, när alla lärobokens kommentarer är skrivna på finska. Jag använder mycket av min fritid till lektionsförberedelser. Och barnen här är som överallt annorstädes. De tycker det är efterhängset att behöva läsa så många språk, som de måste här. Gymnasiets elever är dock väldigt lyhörda.

Och vad gör Du, när Du inte förbereder lektioner?

Då tar jag en långpromenad ut till någon av byarna här omkring. Alltid träffar jag någon, så att jag kan rådbråka min dåliga estniska. Jag har redan skaffat mig några vänner och bekanta och har prövat på både att ta upp potatis, hjälpa en som höll på att flytta och slagit ett par "skärer" med en estnisk lie. Du, Ivar, har också gett mig några intressanta stunder, då jag haft förmåner att vara med, när Du åkt runt på Nuckö som guide för någon svensk grupp. Jag väntar mig mycket av året här, och jag tror inte att jag blir besviken.

Stort tack och lycka till i Ditt arbete!

Tack!

Noarootsi leheküljed • Nuckösidor

Noarootsi kroonika

■ Septembri algul oli Noarootsis Saare mõisa omanik Hans v. Rosen koos abikaasaga v. Rosenid võtsid osa kooli alguse peost ja 2. septembril pidas Hans v. Rosen gümnaasiumiõpilastele ettekande eestirootslastest ja Noarootsist.

■ 16. septembril oli Noarootsis külas Stockholmi Põhjala Muuseumi ning ühingu "Põhjala muuseumi ja Skanseni sõbrad" delegatsioon. Külalised käisid vallavalitsuses ja koolis ning huvitusid eelkõige eestirootslaste muuseumi olukorrast. Lisaks tuntu suurt huvi rootsi keele õpetamise vastu. Pärast pikemat jutuaajamist kohvilauas tehti ringsõit poolsaarel.

■ 3.-5. novembril toimus koolis suur korvpallivõistlus põhikooli, gümnaasiumi ja õpetajate vahel. Võistlus meelitas kohale palju publikut ja selle võitis suure ülekaaluga gümnaasiumi teine klass.

■ 6. novembril peeti koolis Gustav Adolfi päeva. Lauldi "Kuningalaulu" ja peeti mitu tervituskõnet. Lõpuklassi õpilased esitasid näitemängu Gustav Adolfi surmast lahingus Lützeni all aastal 1632.

■ 11. novembril oli seltsi Noarootsi piirkonna koosolek. Kuulati ettekannet Noarootsi vanimaist eestirootslastest ja Noarootsi varasemast ajaloo. Tulevikus tahetakse igal kuul üks selline koosolek pidada, kus ka gümnaasistid võiksid ettekandeid pidada.

KÄSITÖÖ RAHVAÜLIKOOL LEKSANDIS

ütleb tere tulemast Dalarna ühte kaunimasse ja põlismasse kultuurikeskkonna ilusa Siljani järve kaldal.

Kool kutsub raamatukõitmise erialale. Kursusel õpetatakse traditsioonilist raamatukõitmist. Kui sa oled huvitatud sellel alal töötamisest ja tahad õppida rahvaülikoolis, kus on head võimalused enese arendamiseks lisaks erialale ka muudes ainetes, siis oled sa teretunud.

Kursus kestab ühe aasta ja sisaldab 24 tundi nädalas erialaaineid raamatukõitmisest ja ettevõtte majandamisest. Põhirõhk on praktilisel töö.

Avaldus tuleb esitada eriblanketil enne 1. maid.

Lisaks raamatukõitmisele on koolis veel mitu eriala, enamik neist käsitöö ja väikeettevõtluse suunaga: kunst-käsitöö - metall, keraamika ja tekstiil, veekaitse suunaga keskkonnakaitse, ajakirjandus, majandus.

Asjast huvitatud võtku ühendust:

Ivar Rүүtli, EE-3173 Pürksi, LÄÄNEMAA

Nuckökrönika

■ I början av september vistades på Nuckö ägaren till Lyckholms herrgård, Hans v. Rosen med hustru. v. Rosen's deltog vid öppningsfest av skolan och den 2 september höll Hans v. Rosen ett föredrag till gymnasieelever om estlandssvenskar och Nuckö.

■ Den 16 september besökte Nuckö av delegationer från Nordiska Museet samt Nordiska Museets och Skansens Vänner. Gäster besökte kommunförvaltningen och skolan och intresserade sig framför allt av läget med estlandssvensk museum. Dessutom fick man många frågor om svenskundervisningen. Efter längre kaffesamtal följde en rundtur på Nuckö halvö.

■ Den 3-5 november ägde i skolan rum en stor basketävling mellan grundskolan, gymnasister och pedagoger. Tävligen som fick många åskådare vanns med stor övervikt av den II gymnasieklassen.

■ Den 6 november firades i skolan Gustav Adolfsdagen. Man sjöng Kungasången, höll flera hälsningstal och avgångseleverna uppträdde med ett skådespel om Gustav Adolfs död i slaget vid Lützen 1632.

■ Den 11 november hade SESK Nuckö-avdelning sitt möte med föredrag om de äldsta estlandssvenskar och om Nuckös tidigare förflutna. I fortsättningen har man planer att ordna sådant möte varje månad där också gymnasisterna skulle föreläsa.

HANTVERKETS FOLKHÖGSKOLA I LEKSAND

säger välkommen till en av Dalarnas vackraste och mest genuina kulturmiljöer vid stranden av sköna Siljan.

Skolan erbjuder på bokbindarutbildning. Målet är att lära det traditionella bokbinderiet. Du som är intresserad av att arbeta inom denna bransch och att gå på folkhögskola, med dess möjligheter till personlig utveckling och vidgade kunskaper även i andra ämnen, är välkommen.

Utbildningen är 1-årig och omfattar 24 timmar i veckan i huvudämnet bokbinderi och företags ekonomi, med tonvikt på praktisk verksamhet.

Anmälan göres på speciell blankett före 1 maj.

Förutom bokbindning erbjuder skolan andra linjer, flera med inriktning på hantverk och småföretag: Konst-hantverk - metall, keramik och textil, Miljö med inriktning på vattenvård, Ekonomi, Media.

Den som är intresserad skulle ta kontakt med

Ivar Rүүtli, EE-3173 Pürksi-Birkas, LÄÄNEMAA

KAS VÄIKESAARTEL ON TULEVIKKU?

16.-18.oktoobril oli selleteemaline nõupidamine Vormsil. Korraldajatena olid end üles andnud Pärnu Rahvusvaheline Visuaalne Antropoloogia Ühing, Vormsi vallavalitsus ja Saare maakonna väikesaarte osakond, tegelikult oli see muidugi nende nimede taga peituvate entusiastide Mark Soosaar, Leo Filippovi, Rudolf Käo ja Ants Varblase algatus ja ajendatud eelkõige sellest, et riigi senine valitsemine saarte eriseisundile põhjendamatult vähe tähelepanu on pööranud.

Uppuja päästmine pidi ikka uppuja enda asi olema. Nõupidamisel oli ka üks kaugelculatavam tagamõte, mis lõpuks selgub.

Pärast avasõnu andis Leo Filippov edasi Turu Ülikooli saarteuurijate tervitused ja koostööpakkumised. Siis algasid ettekanded.

Saarte looduse omapärast oleme kuulnud palju räägitavat. Milles aga tegelikult see omapära seisneb, ei oska sugugi igaüks öelda. Loodusuurija Tõnu Talvi Viidumäelt rääkis selle veel kord selgeks. Saarte looduse suurim väärtus on kohapeal kujunenud ainulaadsed vormid, jäänukliigid ehk endeemid ning omapärased kooslused. Need on tekkinud ja säilinud tänu isolatsioonile ja eripärasele kliimale. Oluline on teada ja arvestada saarte looduse suurema tundlikkusega sissetoodud liikide suhtes. Eraldi tuleb aga rõhutada aegade jooksul välja kujunenud saarte looduse ja inimese vastastikust tasakaalustatud mõju, mis kõige selgemini avaldub inimtekkelistes maastikes - puisniidud, rannakarjamaad, loopealsed jm. - aga kindlasti ka saareelanike vaimulaadis.

Järgmine kõneleja oli filmimees Mark Soosaar, kes tutvustas seda tööd, mida saarte uurimisel teeb UNESCO. Selle maailmaorganisatsiooni algatatud raamkava "Inimene ja biosfäär" üks alamprojekte on "Saared ja areng", mille egiidi all ka Vormsi nõupidamine toimus. Põhitsemadena nimetati kolme - kommunikatsioonid, turism, loodushoid.

Kommunikatsiooniprobleemid on Vaikse ookeani saartel muidugi palju suuremad, kui meil, aga tänapäeva tehnikaga lahendatavad. Huvitav oli küll kuulda, kuidas sealmail satelliitide ja videotelefoni abil arst diagnoosi paneb ja ravi juhendab, aga selle juures teeb kurvaks, kuidas meil telefoniühendusega lood on ja et meil saarte arstipunktid likvideeritakse.

Turismile on meie saared pannud suuri lootusi. Selle juures mõjus kainestavalt ja hoiatavalt teadasaamine, et saarte omapära ja turismi sobitamine pole maailmas

HAR SMÄÖAR NÄGON FRAMTID?

Den 16-18 oktober samlades man på Ormsö för att diskutera detta ämne. Internationella Föreningen för Visuell Antropologi, Ormsö kommunstyrelse och Öscl länsavdelning för småöarna hade uppgivit sig som organisatörer, men i själva verket hade initiativet tagits av entusiaster i de ovannämnda organisationerna: Mark Soosaar, Leo Filippov, Rudolf Kägu och Ants Varblane. Anledningen till sammankomsten var den omotiverat ringa hänsyn som alla estniska regeringar tagit till öarnas säregna situation.

Den som drunknar lär själv få sköta sin räddning. Överläggningar hade även en långsiktigare betydelse, som kommer fram efteråt.

Efter invigningsorden framförde Leo Filippov hälsningar och samarbetsförslag av öforskarna vid Åbo akademi. Sedan hölls föredragen.

Man har ofta hört om öarnas egendomliga natur. Vad består denna egenart egentligen i? Det är inte vem som helst som kan svara på detta. Naturforskaren Tõnu Talvi från Viidumäe reservat förklarade ämnet en gång till. Det värdefullaste i öarnas natur är de säregna formerna (de endemiska arterna) och de egendomliga växt- och djursamhällen. De har kommit till och bevarats tack vare isoleringen och det säregna klimatet. Det måste man veta och beakta att naturen på öarna är mycket känslig för införde arter. Man får i synnerhet understryka det ömsesidiga inflytandet mellan öarnas natur och människan, som har utformats och kommit i jämvikt under tiderna, och som bäst framställs av de människoskapade landskapen: lövängar, strandvallar, alvar m.m., men också av öbornas sinnelag.

Nästa talare, filmregissören Mark Soosaar, berättade om den öforskning, som utförs av UNESCO. Dess stora program "Människan och biosfären" innehåller delprojektet "Öar och utveckling", som även var skyddspatronen till Ormsö-överläggningar. Tre områden - kommunikationer, turism och naturvård - har en central ställning i projektet.

På Stilla havets öar har man förmodligen större kommunikationsproblem än här i Estland, men de löses utmärkt med hjälp av dagens teknik. Det var intressant att få reda på hur läkaren kan ställa diagnos och leda behandlingen via satelliter och videokommunikationer därborta. Samtidigt kommer man dock ihåg hur illa det står till med telefonförbindelser till öarna hos oss, och att man håller på att lägga ned läkarmottagningar på öarna. Jämförelsen gör en ganska ledsen.

kusagil õnnestunud ning et turismi tekitatud kahjud on enamasti korvamatud.

Huvitavalt rääkis Mark Soosaar psühholoogilistest uuringutest, mis käsitlevad kogukonna suurusi, infoliikumist ja stressitegureid.

"Maaehitusprojekti" peainsener **Lembit Pakosta** rääkis sellest, kuidas seni on riigi tellimusel väikesaarte arengut projekteeritud. Omaaegsetel plaanidel oli Vormsi täis külvatud 50-100-inimese puhkebaase, väiksemaid ei olevat lubatud kavandada. Päril selgeks ei saanud, kes nüüdsete tööde tellija on ja kas see tellija ikka saareelanike vajadustest lähtub. Lootust andis, et nüüd tehakse koostööd Soome planeerijatega. Suur töö, mis peab valmis saama 1993.a. algupoolel, on Eesti rannavööndi chituskeeluala. Rootsist olevat selline keeluala 300 m laiusena kehtestatud, aga sellega jäädud hiljaks, enne oli jõutud juba palju randu planeerimatult täis chitada. Ouline on, et sellist viga ei tehtaks Eesti randadel ja saartel, mis sõjaväe kontrolli alt on vabanenud.

Kõigile osavõtjatele oli ääretult põnev kuulata, kuidas tühe väikesaare kogukonna tegelik juhtimine endistel aegadel käis. **Ruhnlaste Ühingu esimees Henrik Melin** rääkis, kuidas toimus Ruhnu juhtimine, kuidas valiti vallavanem ehk "taletaja", kuidas kutsuti kokku külakoosolek ehk "luandskap", millised õigused ja kohustused kellelgi olid. Ruhnlaste kogemus on meile eriti oluline, kuna nad suutsid täieliku omavalitsuse välja võidelda juba 1728. aastal ja hoida seda praktiliselt toimimas kuni väljarändamiseni 1944.a.

Ruhnu valla nõunik Vello Kümmel tõi siia kõrvale, mis on Ruhnul juhtunud pärast sõda. Siis tulid sinna uued elanikud Kihnust, Saaremaalt ja Pärnu kandist. See oli ju rannarahvas ja kuigi moodustati kolhoos, toimus siis ikkagi see kogukonnatunne. Et aga kolhoosiesimees käis oma asju otse Tallinnas ajamas, hakkas see Pärnu parteijuhtidele vastu. Nad likvideerisid Ruhnu oma kolhoosi ja tegid temast Pärnus asunud kalurikolhoosi osakonna. Sealpeale algas Ruhnu allakäik.

Huvitav oli **Vormsi Kodukandiühingu esimehe Lars Lindströmi** ettekanne sellest, kuidas nemad kavatsesid endise rootsluse jälgi saarel kaitsta ja taastada ning seda turismi ja suvitamisega ühendada. **Vormsi metsaülem Ants Varblane** omalt poolt tõi välja need valukohad, mis saare arengut takistamas on. Näiteks kasvõi selline asi, et kümnetest saarel tegusevatest firmadest maksab vallale maksu ainult metskond, kõik teised maksutulud voolavad saarest mööda. Ants Varblane pani südamele, et maa ei muutuks äritsemise objektiks, et saare praegune elanik ei jääks rentnikuks ja et saar pääseks kahetekordse ääremaa seisundist.

Sõna võtsid veel Kihnu, Vilsandi ja mõne teise saare esindajad. Allakirjutanul oli ülesanne lugeda ette Pakri saarte endiste elanike lükitus. See äratas küll kaastund-

Man har haft goda förhoppningar om öturism. I samband med detta fick man tillnyktrande och varnande information: man har ingenstans anpassat turismen till öarnas egenart. Tvärtom, för det mesta har turismen förorsakat oersättliga skador.

Mark Soosaar lämnade också intressanta upplysningar om psykologiska undersökningar som handlar om samfundets storlek, informationsutbyte och stressfaktorer.

Chefingenjören på Landsbyggsprojektet Lembit Pakosta berättade att småöarnas utveckling hittills planerats på statens beställning. På de dåtida planerna var Ormsö överströdd med vilohem för 50-100 personer, någonting mindre lär inte fått planeras. Man fick inte heller någon klarhet i vem som beställer projekten idag och om den nya kunden utgår från öbornas intressen. Genom att man nu samarbetar med planläggare i Finland, skall det förhoppningsvis bli bättre. En stor plan skall fullbordas i början av 1993: att införa byggskyddsområdet på Estlands havskust. Ett sådant 300 m brett område har införts i Sverige, men det skedde för sent: man hade redan flerstädes hunnit bebygga kustområdet helt oplanerat. Man måste se till att man inte upprepar misstaget på Estlands kust och öar, som befriats från den sovjetiska militärkontrollen.

Det var mycket spännande för deltagarna att få höra hur man ordnade ett samfunds liv på en liten ö förr i tiden. **Ordföranden i Runöbornas förening Henrik Melin** berättade om ordningen på Runö: hur byäldsten eller "taletaja" utvaldes, hur bystämman eller "luandskapet" sammankallades, vilka rättigheter och skyldigheter var och en hade. Runöbornas erfarenheter har stor betydelse för oss, ty de fick fullständigt självstyre redan 1728, och det fungerade praktiskt taget ända tills de flydde 1944.

Vello Kümmel, kommunalstyrelsens rådgivare på Runö, jämförde detta med händelserna på ön efter kriget. Då kom dit nya invånare från Kynö, Ösel och Pärnuområdet. Det var ju kustbor de också, och fastän även här grundades en kolchos, fanns samfundskänslan kvar. Men partiledarna i Pärnu gillade inte att kolchosförmannen förbigick dem och handlade direkt med Reval. Kolchosen på Runö avskaffades och ersattes med en avdelning av Pärnu fiskerikolchos. Så började förfallet för Runö.

Ordföranden i Ormsö hembygdsförening Lars Lindström höll ett intressant föredrag om hur man vill skydda och återställa spåren efter den förutvarande svenskheten på Ormsö, och anpassa turismen och semesterandet till detta. **Ants Varblane, jägmästare på Ormsö**, påpekade de flaskhalsar som håller på att hindra utvecklingen. T.ex. fungerar tiotals firmor på ön, men det är bara skogsvården som betalar skatt till kommunen. Alla andra skattinkomster går från ön. Ants Varblane lade på hjärtat, att marken på ön inte skulle bli något föremål för spekulation, att den nuvarande öbon inte skulle förbli arrendator, och att ön skulle slippa ett "dubbelt provinsstatus".

mist, aga võis aimata, et saarte praegused igapäevamured käivad kõigil liiga raskelt üle pea, nii et teiste omad paratamatult võõramaks jäävad. Loodetavasti asi muutub, kui Pakri ja teised senised militaarsaared endale jälle alalised elanikud saavad.

Nõupidamise tulemusena otsustati asutada Saarte Koda või kogu, mis oleks saarte koostööorgan ja aitaks valitsusel ja riigikogul ajada saarte huvidega arvestatavat poliitikat.

Detsembrikuu alguses oligi Muhumaal Saarte Kogu asutamine, aga sellest pikemalt edaspidi. Täna avaldame aga Pakri saarte esindaja Arnold Lindgreni läkituse. Loodame, et see esindab suurel määral ka osmussaarlaste ja naissaarlaste huvisid. Loodame ka, et lisaks nende saarte elanike muredele loetakse siit välja mõtteid, kuidas oma kodumaa tuleviku heaks tegutseda.

Ain Sarv

MÕTTEID JA ARVAMUSI

EESTI VÄIKESAARI
JA NENDE ARENGUT
KÄSITLEVALE NÕUPIDAMISELE

Viimastel aastatel on alanud järk-järguline vabanemine 50-aastasest Nõukogude sõjalisest okupatsioonist. Endiste rootsi asustusega Eesti saarte puhul ilmneb seejuures kaks täiesti erinevat kategooriat. Üks osa probleemidest võib ju olla ühine, aga mis puutub arengu lähtescisu, siis siin on lahkuminekud olulised. Ühelt poolt on siin Vormsi ja Ruhnu, kus 1944. aastani olnud rootslaste asustus on asendunud uute elanikega ning sellest tulenevad probleemid ja eeldused. Teiselt poolt on meil Osmussaar, Pakri saared ja Naissaar, kus 1944. aastal asustus täielikult katkestati (arvestamata vähest juhuslikku asustust Pakril aastani 1952) ja kus Nõukogude sõjaväe tekitatud kahju on suur ning seni kindlaks tegemata ulatusega.

Esmane ülesanne selle teise kategooria saarte puhul, mis otsekohe lahendamist nõuab, on saartele riskivaba juurdepääsu võimaldamine ning kahjude ulatuse ja eluoh-

Det var också representanter för Kynö, Felsland och några andra öar som tog till orda. Undertecknad hade som uppdrag att läsa upp sammanfattningen av rågöbornas uppfattning i frågan. Den väckte nog sympati, men man kunde ana, att vardagsproblemen tar så svårt på öbornas krafter idag att andras bekymmer oundvikligt blir mer eller mindre avlägsna. Troligen kommer det att ske en förändring, när Rågöarna och de andra f.d. "militära" öarna befolkas igen.

Ett resultat av överläggningar var beslutet att stifta Öarnas ting, som skulle fungera som öarnas samarbetsorgan och hjälpa regeringen och riksdagen att ta hänsyn till öarnas intressen.

I början av december stiftade man alltså på Moora Öarnas ting. Om detta skall vi emellertid skriva i fortsättningen. Idag publiceras föredraget av rågöbornas företrädare Arnold Lindgren. Hoppas att det i stor mån uttrycker även odenholmarnas och nargöbornas tankar. Vi tror också att man härifrån vid sidan av öbornas problem kan få idéer på hur man skulle främja sitt fosterlands framtid.

Ain Sarv

NÅGRA TANKAR OCH SYNPUNKTER

INFÖR KONFERENSEN
OM ESTLANDS SMÅÖAR
OCH DERAS UTVECKLING

Av Estlands öar med tidigare svensk bosättning framgår två skilda kategorier, när de nu under det senaste året börjat sin gradvisa befrielseprocess från en 50 årig Sovjetisk militäröckupation. En del problem må vara gemensamma, men när det gäller utgångsläget för den framtida utvecklingen är skillnaderna betydande. Där har vi dels Ormsö och Runö, som i dag har en annan befolkning än den svenska, som fanns fram till 1944, med de förutsättningar och frågeställningar, som kan förknippas med detta förhållande. Dels har vi Odensholm, Rågöarna och Nargö, där bosättningen har varit avbruten sedan 1944 (bortsett från en mindre tillfällig på Rågöarna fram till 1952) och där sovjetmilitärens skadegörelse är av stor och ännu icke utredd omfattning.

Den fråga som står i främsta rummet, när det gäller den senare kategorin av öar, och ropar på sin lösning

likkuse kindlakstegemine. Meie, pakrilased, oleme selle probleemi Eesti Keskkonnaministriumile esitanud, aga pole sealt saanud mingit vastust peale selle, et keskkonnaminister Tõnis Kaasik nimetas ühes artiklis, et meie kiri on tema käes.

Siit võib teha järelduse, et Eesti Vabariik ei tea, kuidas selle probleemi kallale asuda või puuduvad tal tegutsemiseks eeldused. Kahjustuste kaardistamine ei tohiks olla eriti suur mure, kuna seda saaks üsna kohe teha põhjamaiste naabrite abiga, kui viimastel aastatel tehtud kõlavatel abistamisdeklaratsioonidel ka mingi kate on.

Puhastustöö võib osutada oluliselt keerulisemaks, sõltuvalt kaardistamise tulemustest. Halvimal juhul võib see olla nii raske, et selle peab lülitama suuremasse programmi Nõukogude sõjaväe ja sõjatööstuse raskete keskkonakahjustuste likvideerimiseks Balti riikides. Seda ei ole aga need riigid oma jõududega võimelised läbi viima, siin on vajalik rahvusvaheline koostöö. Kahjude heastamise kohustus lasub loomulikult eelkõige Venemaal kui N. Liidu pärijal. Lisaks on Venemaa otseselt vastutav nende kahjustuste eest, mida tema sõjavägi on pidevalt tekitanud ka pärast N. Liidu eksistentsi lõppu. Arvata võib muidugi, et Venemaa selles osas ise midagi ette ei võta, vähemalt mitte ilma rahvusvahelise surveta.

Seetõttu tuleb väljapääsu otsida selles, et esitada vastav kava mõnele ÜRO abistamisorganisatsioonile, kuna kahju on tekitanud üks ÜRO enda liige, samal ajal kui Baltimaade rahvad hoiti sellest rahvusvahelisest foorumist eemal. See näib olevat mõistlik ja mitte üksnes moraali seisukohalt, vaid ka üldise õiglustunde järgi, isegi kui formaalsed juriidilised lepped ja kohustused puuduvad. Võib-olla peaksid kolm Balti riiki, kes nüüd on tagasi saanud neile kuuluva koha ÜRO liikmeskonnas, selleks ühise ettepaneku tegema?

Mis puutub tulevase arengu hinnangutesse, on raske praeguses ebaselges olukorras midagi konkreetset välja tuua. Eelkõige pole mingit selgust, kuidas Eesti võimud otsustavad lahendada endiste elanike ja nende järglaste taotlused omandiõiguse taastamiseks sellele maale, mille nad olid sunnitud maha jätta. Eriti Naissaart, Pakri saari ja Osmussaart käsitledes on võimud rõhutanud, et 1991.a. juunis kehtestatud raamseadus õiguste taastamiseks ebaseaduslikult võõrandatud omandile ei puuduta neid, kes sunniti oma kodudest lahkuma seoses N. Liidu baaside rajamisega 1939.a. sügisest kuni 1940.a. kevadeni.

Siin kõnelen ma eelkõige Pakri saartest, kuigi Naissaare ja Osmussaare olukord on teatud määral sarnane. Pakri saarte tulevik sõltub suurel määral Paldiski saatusest. Kui Paldiski on Nõukogude sõjaväest lõplikult vabastatud ja puhastustööd tehtud, võib sellele linnale ennustada üsna kiiret arengut, vähemalt heade sadamalude põhjal. Tõenäoliselt võib arvestada olulise laevatühendusega Soome ja Rootsi. See toob omakorda kaasa

redan den dag som i dag är för att möjliggöra ett riskfritt tillträde och vistelse därstädes, är en kartläggning av skadegörelsen och dess risker för vistelse och liv inom detta område. Vi rågebor har framfört detta problem inför Estlands Miljöministerium, men icke fått någon reaktion utom ett omnämnande av miljöminister Tõnis Kaasik i en tidningsartikel, att han hade vårt brev i sin hand.

Man kan dra slutsatsen att detta är ett problem, som Republiken Estland inte vet hur man skall angripa eller saknar förutsättningar härför. Men själva kartläggningsarbetet borde dock inte vara ett större problem, än att det kunde genomföras tämligen omgående med hjälp av Estlands grannar i Norden, om det finns någon täckning för alla de vackra deklarationerna om bistånd och hjälp, som uttalats de senaste åren.

Betydligt svårare kan genomförandet av saneringsarbetet bli, beroende på vilket resultat som en kartläggning kommer att ge. I allra värsta fall kan det vara så svårt, att det måste inlänkas i ett större upprensningsprogram efter den lokalt mycket svåra sovjetiska militära och militärindustriella skadegörelse, som efterlämnats i samtliga Baltiska stater. Detta är dock ett program, som dessa stater själva inte kan genomföra av egen kraft, utan ett internationellt program härför är av nöden. Skyldigheten att gottgöra skadegörelsen vilar naturligtvis i första hand på Ryssland såsom Sovjetunionens arvtagare. Dessutom är Ryssland direkt ansvarigt för den skadegörelse, som alltjämt pågått även efter Sovjetunionens upphörande. Men man kan också utgå ifrån att Ryssland inte kommer att företa någonting i den vägen, i varje fall inte utan internationell påtryckning.

Därför måste utvägar sökas att underställa ett sådant program något av FN:s biståndsorgan, eftersom skadegörelsen har åstadskommits av en av FN:s egna medlemmar, samtidigt som de baltiska folken hölls utestängda från detta internationella forum. Detta förefaller rimligt, inte bara ur moralisk synvinkel, utan även från ett allmänt rättsmedvetande sett, även om formella juridiska avtal och förpliktelser saknas. Kanske fordras det en gemensam framställan härom från de tre baltiska representationerna, när de nu återfått sin rättmätiga plats som medlemmar i FN?

När det gäller att försöka bedöma den framtida utvecklingen, kan det vara ganska svårt att få fram något konkret i den oklara situation, som råder i dag. Framförallt har det inte skapats någon klarhet i, hur estniska myndigheter kommer att bedöma anspråken av den tidigare befolkningen och deras ättlingar om att återfå äganderätten till den markegendom, som de en gång tvingades att lämna. Särskilt när det gäller Nargö, Rågearna och Odensholm, har myndigheterna framhållit att ramlagen från juni 1991 om återfående av orättmätigt framtagna egendom inte gäller de, som tvingades från sina hem i samband med inrättandet av sovjetiska baser hösten 1939 - våren 1940.

Pakri saarte kujunemise ahvatlevaks piirkonnaks, näiteks uusrikaste suvilatele. On selge, et puhkemajad kuuluvad oluliselt nende saarte tulevikupilti, aga see peab sündima kontrollitavates vormides. Kontrollimatu liigkasutamine või craomandist lähtuvad ranged piirangud ei oleks just eriti meeldivad.

Oluline oleks aga loomapidamise, näiteks lambakasvatuse soodustamine saartel. See peaks aitama maastiku avatuna hoida. Eeldused selleks lähtuvad saarte praegusest olukorrast (puuduvad vaid arvutused, kuidas see ennast majanduslikult tasub). Leidub ka eeldusi muuks tegevuseks väiksemas ulatuses - kartuli- ja odrapõllud, juurviljakasvatus, rannapiik (kui vesi ei ole reostatud), jahisadamad jne. Tuleb kõigiti soodustada, et paralleelselt puhkeasustusega saaks tekkida alaline asustus.

Kuidas taastada või taastada midagi saarte endisest silmapaistvast kultuurilisest omapärasest? Raske küsimus, mida pealegi on valus puudutada. Soovunelmad pörkavad kokku kibeda reaalsusega. Tahetakse aga selles suunas midagi ära teha, tuleb eelkõige taastada endiste omanike õigused saartel või kindlustada, et neil oleks saarte tulevikule teatav mõju. Kui mitte muud, siis taastatakse sel viisil side rootslusega, võiks näha jälle rootsilise asustuse, vähemalt puhkeasustuse tekkimist. Eesti ja Rootsi tulevikusuhtele võib olla soodne, et endised rootslaste asulad jälle mingil määral "rootsilikuks" muutuvad. Pakri saartel peab aga silmas pidama, et endiste chitiste varemed, näiteks kabelid ja surnuaiad alles jääksid, samuti endiste külade varemed, mille struktuuri ja chitiste jäänuheid ei tohi mingil viisil hävitada ega lõhkuda.

Tuleb lisada, et pakrilaste ja nende järglaste huvi endise kodukoha vastu on olnud ootamatult suur, kuigi motiivid selleks võivad olla üsna erinevad ja ehk alati mitte täiesti selged. Taotlused oma endiste maade tagasi saamiseks on aga sisse antud enam kui 80 % kohta saarte endisest maaomandusest.

Arnold Lindgren

Jag kommer här att endast beröra Rågöarna, även om förhållandet i viss mån är likartat för Nargö och Odensholm. Rågöarnas framtid hänger i hög grad samman med staden Paldiskis utveckling. När Paldiski slutligen frigjorts från den sovjetiska militären och upprensningsarbetet är genomfört, kan man förutspå en tämligen expansiv framtid för denna stad, inte minst på grund av de goda hamnförutsättningarna. En betydande färjhamnsförbindelse till Finland och Sverige kan vara sannolik att räkna med. Detta i sin tur medför att Rågöarna i framtiden kommer att bli ett attraktivt område, inte minst för nyriktas fritidsboende. Självklart är ett betydande fritidsboende något som hör till framtidsbilden för dessa öar. Men det bör ske under kontrollerade former. En okontrollerad överexploatering eller strikta avgränsningar på grund av privat ägarskap är inte särskilt tilltalande.

Ett viktigt önskemål vore dock att upprätthålla en djurskötselnäring där, exempelvis fårfarm. Detta skulle på ett fördelaktigt sätt hjälpa till att hålla landskapet öppet. Förutsättningarna för en sådan verksamhet finns med utgångspunkt från det tillstånd, som i dag råder på öarna (dock finns inga beräkningar på hur den ekonomiska avkastningen skulle utfalla). Även andra verksamheter i mindre skala finns det förutsättningar för, kanske liten odling av potatis och korn, grönsaksodling, kustfiske (om vattnet undgått miljöförstörelsen), anläggande av gästhamn för fritidsbåtar, osv. Möjligheten att kunna etablera ett permanentboende jämsides med fritidsbebyggelse måste ges hög prioritet.

Hur upprätta eller återskapa något av den kulturella särprägel, som har varit utmärkande för öarna under gångetid? En mycket svår fråga, som det till och med kan kännas smärtsamt att beröra. Önskedrömmar kolliderar med bister verklighet. Men vill man åstadkomma något i den vägen, bör man i första hand återupprätta de forna ägarnas rättigheter på öarna eller se till att de kan få ett visst inflytande på det framtida livet där. Om inte annat så återknyter man på det viset förbindelsen till det svenska, man kan återigen se en svensk bosättning återuppstå, åtminstone fritidsbosättning, det kan vara av framtida värde för förbindelserna mellan Estland och Sverige om de forna svensktrakterna åter i viss mån kan bli "svenska". På t.ex. Rågöarna måste man dock se till att ruinerna från den forna bebyggelsen, såsom kapellen och kyrkogårdarna får bli kvar, likaså ruinerna från de forna byarna, vars strukturer med bebyggelselämningar bör bevaras och på intet vis förstöras.

Här må tilläggas att intresset från rågöborna och deras ättlingar har varit påfallande livligt för den forna hembygden, även om motivationen kan vara av olika slag och kanske inte alltid helt klar. Ansökningar om att återfå markegendom har dock lämnats in på över 80 % av den forna ägda arealen på öarna.

Arnold Lindgren

KROONIKA

■ 8. novembril oli seltsi juhatusel kohtumine Haapsalus ja Läänemaal töötavate välismaalastega. Tutvustati eestirootslaste ja seltsi ajalugu ja tegevust. Külalisteks olid keeleõpetajad Virve Kuula, Vivika Sundström-Tammik, Jennifer A. McDermott, Lennart Petersson ja Lars Nordgren, Paul Lundh kristlikust Samaaria-liikumisest, ärimees Eero Hagelin ning firma "Ragn-Sells" direktor rootsiceestlane Rein Leipalu.

■ 12. detsembril andis "meie seltsi oma koor" - Taebla Kammerkoor oma viienda aastapäeva tähistamiseks Haapsalu Wiedemanni-koolis Lucia-päeva kontserdi. Lisaks koorile esinesid veel viiuldaja Taimi Kopli ja liikumistrühm "Flores".

■ 18. detsembril korraldas selts Haapsalus jõululõuna eestirootsi pensionäridele. Anti ka üle jõulupakid, mis Sara Larsson oli Rootsist saatnud. Seltsilt said kõik rootsikeelse lauluraamatu, kust kõik vanad head jõululaulud läbi lauldi. Sara Larsson saatis jõulupakke ka teistes piirkondades elavatele eestirootsi pensionäridele.

■ Seltsi kirjastustoimkond andis välja 1993.a. kalendri. Lisaks kahes keeles kalendaariumile, nimepäevadele ning eesti ja rootsi tähtpäevadele on seekordses kalendris ülevaade isikutest, kes eestirootslaste vaimuolu arengule kõige silmapaistvamalt on kaasa aidanud. Kalendrit saab osta seltsi kontorist Haapsalus ja Svenska Odlingens Vänneri kontorist Stockholmis Vikingagatanil.

KRÖNIKA

■ Den 8 november sammantråffade samfundets styrelse med utländska medborgare som arbetar i Hapsal. Man presenterade för dem estlandssvenskarnas och samfundets historia och verksamhet. Av utländska medborgare deltog i sammanträffandet språklärarna Virve Kuula, Vivika Sundström-Tammik, Jennifer A. McDermott, Lennart Petersson och Lars Nordgren, Paul Lundh från den kristna Samaria-rörelsen, affärsman Eero Hagelin och direktören för "Ragn-Sells", sverigeesten Rein Leipalu.

■ Den 12 december gav "vårt samfunds egen kör" - Taebla Kammarkör - en Luciakonsert i Wiedemann-skolan i Hapsal för att uppmärksamma sin femårsdag. Utöver kören uppträdde violinist Taimi Kopli och gymnastikgruppen Flores.

■ Den 18 december gav samfundet i Hapsal en julmiddag för estlandssvenska pensionärer. Man överlämnade också julklappar som hade sänts av Sara Larsson i Sverige. Samfundet gav var och en en svensk psalmbok, efter vilken alla gamla goda jul-sånger sjöngs. Sara Larsson sände julklappar också till estlandssvenska pensionärer, som bor i andra regioner.

■ Samfundets förlagsutskott gav ut 1993 års almanacka. Utöver en tvåspråkig kalender, namnsdagar och estniska samt svenska bemärkelsedagar finns i almanackan också en översikt av de personer som har gjort de mest framstående insatser för estlandssvenskarnas andliga liv. Almanackan kan man köpa på samfundets kontor i Hapsal och på Svenska Odlingens Vänner lokal på Vikingagatan i Stockholm.

Annetused • Gåvor

Jõulupakke pensionäridele • Julklappar till pensionärer:

Sara Larsson

Seltsile • Till Samfundet:

Rita Holmberg 100 SEK

Raamatuid Noarootsi koolile • Böcker till Nuckö skola:

Prof. Hakon Westermarck
Helgi Aart
Hans v. Rosen

Raamatuid seltsile • Böcker till Samfundet:

Svenska Odlingens Vänner
Riksföreningen Sverigekontakt
Svenska Folkskolans Vänner
Estlandsvännerna r.f.
Svenska Institutet
Nordiska Museet
Nordiska Museets och Skansens Vänner
ja palju teisi • och många andra!

AITÄH! • TACK!

ÖNNESOOVID LYCKÖNSKNINGAR

Salme Kalm 7. novembril 55
Silvia Mägi 21. novembril 70
Jüri Nõlvak 16. detsembril 50
Vivian Volmer 20. detsembril 65
Anni Kokk 20. detsembril 60
Ellen Tamm 30. detsembril 65
Kalli Pihlak 30. detsembril 55
Rainer Luther 1. jaanuaril 65
Renate Vaik 1. jaanuaril 75
Rosalie Kelement 9. jaanuaril 70
Hain Rebas 23. jaanuaril 50
Ilmar Allikmaa 2. veebruaril 65
Aime Pakats 13. veebruaril 55
Ella Säinas 20. veebruaril 70
Voldemar Kiristaja 3. märtsil 65
Helmi Saarman 22. märtsil 70

Oskar Berggren

✧ 25.11.1917

† 28.11.1992

Eestirootslaste Kultuuri Selts
mālestab oma liiget
ja avaldab kaastunnet tema omastele.

Samfundet för Estlandssvensk Kultur
sörjer sin medlem
och uttrycker sin medkänsla till hans anhöriga.

Anders Lindström

✧ 5.01.1918

† 7.12.1992

Eestirootslaste Kultuuri Selts
mālestab oma auliiget
ja avaldab kaastunnet tema omastele.

Samfundet för Estlandssvensk Kultur
sörjer sin hedersmedlem
och uttrycker sin medkänsla till hans anhöriga.

"RONOR-i" talitus palub vabandust, kui mõni tellija pole oma ajalehte postiga saanud ning palub andestada võimalikud vead aadressis või aadressaadi nimes. Võib juhtuda, et käsitsi kirjutatud tellimiskaarti pole suudetud korrektselt välja lugeda. Palume sellest meile kirjutada ning teatada ka võimalikest aadressimuutustest.

Expeditionen beklagar om någon prenumerant ännu inte fått sin tidning och ber att visa överseendet med eventuella fel i adress eller namn på adressetiketten. Det kan hända att man inte kunnat läsa de handskrivna inbetalningskortet korrekt. Skriv gärna och meddela oss om saken. Var vänliga och informera oss också om eventuella adressförändringar.

Eestirootslaste Kultuuri Selts Samfundet för Estlandssvensk Kultur

Lahe 10, EE-3170 Haapsalu, EESTI - ESTLAND
Telefon: (+7 014 47) 4-42-56

Annetused eesti kroonides: Arve 700258
Gåvor i estniska kronor: konto 700258
Haapsalu Maapangas i Landsbanken i Hapsal

Annetused välisvaluutas: arve nr. 178 099 791
Gåvor i utländsk valuta: konto 178 099 791
Svenska Handelsbanken i Svenska Handelsbanken

Ajaleht RONOR Tidning

Väljaandja: Eestirootslaste Kultuuri Selts
Utgivare: Samfundet för Estlandssvensk Kultur

Toimetuse aadress: Gonsiori 34-19
Redaktionens aadress: EE-0001 Tallinn
EESTI / ESTLAND
telefon (+7 014 2) 42 61 63

Toimetaja Redaktör: Ain Sarv

Tõlkijad Översättare: Mare Luts, Anders Stenholm, Kullo Remme, Enno Turmen

TELLIMINE EESTIS:

Aastakäik 1993 maksab 18 krooni, üksiknumber 3 krooni.
Tellimised saata rahakaardiga aadressil
Lahe 10, EE-3170 Haapsalu
Rahakaardil peab olema tellija täpne postiaadress ja märkus "RONOR".

PRENUMERATION I SVERIGE:

Årgång 1993 kostar 120 SEK, lösnummer 20 SEK
Adress: RONOR, c/o Svenska Odlingens Vänner
Vikingagatan 25 1/2 tr ned, 113 42 Stockholm
Konto: Postgiro 745405-1

PRENUMERATION I FINLAND:

Årgång 1993 kostar 90 FIM, lösnummer 15 FIM
Adress: RONOR, c/o Svenska Folkskolans Vänner
PB 198, 00121 Helsingfors
Konto: 10066788 i Postbanken, Helsingfors